

**TÜRKİYE'DE İZLENEN FAİZ
POLİTİKALARININ BANKACILIK
KESİMİ ÜZERİNE ETKİLERİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Banu YAZGIÇ

Eskişehir - 1995

T.C.
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE İZLENEN FAİZ POLİTİKALARININ
BANKACILIK KESİMİ ÜZERİNE ETKİLERİ

Danışman
Yrd.Doç.Dr. Hasan İSLATİNCE

Hazırlayan
Banu YAZGIÇ

Eskişehir - 1995

Anadolu Üniversitesi
Merkez Kütüphane

ÖZET

Faiz bir ekonomide hem para arz ve talebini hemde sermaye arz ve talebini dengeleyen önemli bir değişkendir. özellikle 1980'li yılların başından itibaren enflasyonla mücadele konusunda faiz ülkemizde önemi hergün artan bir politika aracı durumuna gelmiştir.

Diğer yandan hem arz hem de talep yönünden faiz değişkenini etkileyen ancak bir o kadar da faiz değişkeninden etkilenen bankacılık kesimi ile faiz arasındaki ilişki bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

SUMMARY

Interest rate is one of the important variables equalizing the both supply and demand for money and supply and demand for capital. Paticularly, starting from the early 1980s, the rate of interest has been one of the key variables for fighting against high inflation in Turkey.

The purpose of this study is to examine thi interactions between the rate of interest and banking system in Turkey.

İÇİNDEKİLER

TABLolar SAYFASI	x
ŞEKİLLER SAYFASI	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FAİZ KAVRAMI, FAİZ ORANLARININ VADE YAPISI VE FAİZ KURAMLARI

I. FAİZİN TANIMI VE FONKSİYONLARI	3
II. FAİZ ORANLARININ VADE YAPISI	5
A. FAİZ ORANLARININ VADE YAPISINI AÇIKLAMAYA YÖNELİK TEORİLER	6
1. Pür Beklentiler Teorisi	7
2. Likidite Tercihi Teorisi	7
3. Farklı Piyasalar Teorisi	8
III. FAİZ KURAMLARI	8
A. KLASİK FAİZ KURAMI	8
B. ÖDÜNÇ VERİLEBİLİR FONLAR KURAMI	10
C. KEYNES'İN FAİZ KURAMI	13
D. TOBIN'İN PORTFÖY KURAMI	14

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE UYGULANAN FAİZ POLİTİKALARI

I. 1980 ÖNCESİ FAİZ POLİTİKALARI	16
A. GÜDÜMLÜ FAİZ POLİTİKASI TANIMI VE UYGULAMA NEDENLERİ	16
1. Tanımı	16
2. Uygulama Nedenleri	17
B. 1980 SONRASI FAİZ POLİTİKALARI	20
1. Serbest Faiz Politikası Tanımı ve Uygulama Nedenleri	20
a. Tanımı	20
b. Uygulama Nedenleri	22
2. İstikrar Tedbirleri (24 Ocak 1980) ve Serbest Faiz Politikası .	23
3. 1982 Yılına Kadar Uygulanan Faiz Politikaları	24
4. 1982 Sonrası Faiz Politikaları	29
a. 1987 Serbest Faiz Politikası Çalışmaları	29
b. 4 Şubat Kararları	30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE UYGULANAN FAİZ POLİTİKALARININ BANKACILIK KESİMİ ÜZERİNE ETKİLERİ

I. 1980 ÖNCESİ TÜRK TİCARİ BANKALARININ ÖZELLİKLERİ	34
II. 1980 SONRASI TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞMESİ .	36
A. MEVDUATIN YAPISI	37
1. Mevduatın Tanımı	37
2. Mevduatın Türleri	37

3. Mevduatlardaki Gelişmeler	40
a. Genel Olarak	40
aa. Tasarruf Mevduatın Gelişimi	43
bb. Ticari Mevduatın Gelişimi	44
cc. Resmi Mevduatın Gelişimi	46
b. Nominal Gelişmeler	49
c. Reel Gelişmeler	53
B. VADE YAPISINDAKİ DEĞİŞİM	57
1. Vadesiz Mevduatlardaki Değişim	57
2. Vadeli Mevduatlardaki Değişim	59
C. BANKA KREDİLERİNİN YAPISI	62
1. Tanımı	62
2. Kredilerin Sınıflandırılması	63
a. Nitelik Açısından	63
aa. Nakdi Krediler	63
bb. Gayri Nakdi Krediler	63
b. Vade Açısından	64
aa. Kısa Vadeli Krediler	64
bb. Orta Vadeli Krediler	64
cc. Uzun Vadeli Krediler	64
c. Teminat Açısından	64
aa. Teminatsız Krediler	64
bb. Teminatlı Krediler	65
aaa. Şahsi Teminatlı Krediler	65
bbb. Maddi Teminatlı Krediler	65
d. İzin Açısından	65
aa. Şube Yetkili Krediler	65
bb. Otorize Krediler	65
D. BANKA KREDİLERİNDEKİ GELİŞMELER	66

E. KREDİLERİN DAĞILIMINDAKİ DEĞİŞİM	68 ✓
III. FAİZ ORANLARINDAKİ GELİŞMELER	71
A. MEVDUAT FAİZ ORANLARINDAKİ GELİŞMELER	72
1. Vadesiz Mevduat Faiz Oranlarındaki Gelişmeler	72
2. Vadeli Mevduat Faiz Oranlarındaki Gelişmeler	75
B. KREDİ FAİZ ORANLARINDAKİ GELİŞMELER	77
SONUÇ	82
KAYNAKLAR	85

TABLOLAR SAYFASI

Tablo No	Sayfa
1. TL Mevduatta Gelişmeler (1970-1984)	42
1a. TL Mevduatta Gelişmeler (1985-1993)	42
2. Mevduatların Ana Gruplar İtibariyle Bileşimi (1970-1984)	47
2a. Mevduatların Ana Gruplar İtibariyle Bileşimi (1985-1993)	47
3. Vadesiz Mevduatlar (Türlerine Göre)	49
4. Vadeli Mevduatlar (Türlerine Göre)	50
5. Reel Mevduatlar	53
6. Yıllık Enflasyon Oranları	56
7. Vadeli Mevduatlar (Vadelere Göre)	61
8. Ticari Banka Kredileri (Nominal)	66
9. Reel Ticari Banka Kredileri	67
10. Ticari Banka Kredileri (Sektörel Dağılım)	69
11. Mevduat Faiz Oranları	73
12. Reel Mevduat Faiz Oranları	74
13. Kredi Faiz Oranları	77
14. Reel Kredi Faiz Oranları	79

ŞEKİLLER SAYFASI

Şekil No	Sayfa
1. Mevduatların Ana Gruplar İtibariyle Bileşimi	48
2. Toplam Mevduatlar (Nominal)	51
3. Mevduatın Yapısındaki Değişim	51
4. Toplam Mevduatlar (Reel)	54
5. Enflasyon Oranı	57
6. Vadeli Mevduatlar (Türlerine Göre)	58
7. Vadesiz Mevduatlar (Türlerine Göre)	59
8. Vadeli Mevduatlar (Vadelerine Göre)	61
9. Toplam Banka Kredileri (Nominal)	67
10. Toplam Banka Kredileri (Reel)	68
11. Kredi Yapısındaki Değişim (Sektörel Dağılım)	69
12. Toplam Banka Kredileri (Sektörel Dağılım)	70
13. Vadesiz Mevduat Faiz Oranları (Nominal)	73
14. Vadesiz Mevduat Faiz Oranları (Reel)	75
15. Vadeli Mevduat Faiz Oranları (Nominal)	76
16. Vadeli Mevduat Faiz Oranları (Reel)	76
17. Kısa Vadeli Kredi Faiz Oranı (Nominal)	78
18. Kısa Vadeli Kredi Faiz Oranı (Reel)	80

GİRİŞ

Bir ekonomide finansal sistemin temelini oluşturan bankacılık sistemi esas olarak üç ana faaliyet alanına bölünebilir. Ticari bankacılık, Merkez bankacılığı ve Yatırım bankacılığı. Bu türlerin herbirinin ekonomide üstlendiği fonksiyonlar, faaliyet alanları ve teknikleri birbirinden çok farklıdır. Bu nedenle de ayrı incelemelerin konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışmamızda ticari bankacılık sisteminin Türkiye’de özellikle 1980 sonrası gelişimi ayrıntılı olarak incelenecektir.

Diğer yandan ise, faiz bir ekonomide hem para arz ve talebini, hem de sermaye arz ve talebini dengeleyen bir anahtar makro ekonomik değişkendir. Özellikle 1980’li yılların başından itibaren enflasyonla mücadele konusunda faiz ülkemizde önemi hergün daha da artan bir politika aracı durumuna gelmiştir.

İşte hem arz hem de talep yönünden faiz değişkenini etkileyen ancak bir o kadar da faiz değişkeninden etkilenen bankacılık kesimi ile faiz arasındaki ilişki bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde faiz’in tanımı verilerek, temel faiz kuramları, hakkında açıklamalar yapılacaktır.

İkinci bölümde faiz politikalarında meydana gelen değişimler 1980 öncesi ve 1980 sonrası iki dönem olarak ele alınıp incelenecek ve dönemler itibarıyla faiz politikalarının gösterdiği değişim açıklanacaktır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde öncelik 1980 sonrası Türk ticari bankacılık kesiminde gerçekleşen yapısal değişimin farkını ortaya koyabilmek için; 1980 öncesi Türk ticari bankacılık sisteminin genel özellikleri kısaca ortaya konacaktır. Daha sonra esas olarak 1980 sonrası ticari bankacılık sistemi ele alınacak ve mevduatlardaki, kredilerdeki gelişmeler ayrı ayrı detaylı bir şekilde incelenecektir.

Sonuç bölümünde ise genel bir değerlendirme yapıp tespit edilen hususlar vurgulanacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FAİZ KAVRAMI, FAİZ ORANLARININ VADE YAPISI VE FAİZ KURAMLARI

I. FAİZİN TANIMI VE FONKSİYONLARI

Bilindiği gibi finansal piyasaların fonksiyonu, tasarruf fazlası ekonomik birimlere ait tasarrufların, tasarruf açığı olan birimlere akımını sağlamaktır. Tasarrufların bu şekilde dağıtımını başlıca faiz oranı olarak ifade edilen fiyat temelinde ortaya çıkar. Bu dağıtım mekanizması bazen hükümet kısıtlamalarınca etkilenmesine rağmen, finansal piyasalarda belli bir finansal aracın arz ve talebini dengeye getiren temel mekanizma faiz oranlarıdır⁽¹⁾.

Klasik iktisatçılar tarafından tasarruf ve yatırımca; Keynesçi iktisatçılara ise ise para arzı ve talebince belirlendiği öne sürülen faiz⁽²⁾ genel olarak paradan vazgeçmenin bedeli olarak tanımlanır.

(1) James C. Van HORNE, **Financial Market Rates and Flows**, Prentice Hall, Inc. New Jersey, 1990, s. 41.

(2) Mehmet Hasan EKEN, "Enflasyonun Bankacılık Üzerine Etkilerinin Risk ve Karlılık Açısından Değerlendirilmesi", Türkiye Bankalar Birliği Yayın No: 187, Ankara, 1994, s. 17.

Faiz iktisatta iki şekilde kullanılır. Faiz bazen ödünç verilebilir fonların fiyatını ifade etmek için, bazende üretim sürecinde bir girdi olarak sermayenin gelirini ifade etmek için kullanılır.

Bir ekonomide çok sayıda faiz oranından söz etmek olasıdır. Örneğin, yatırım kredisi faizi, konut kredisi faizi ve tüketici kredisi faizi gibi. Faiz oranları ayrıca risk, borcun vadesi ve borç almanın işlem maliyetleri nedeniyle de farklılaşır.

Bütün bunların yanında beklenen enflasyon oranına göre düzeltilip düzeltilmemesine göre de faiz oranları nominal ve reel faiz oranı olarak ikiye ayrılır⁽³⁾. Nominal faiz oranı, günlük yaşamda sözünü ettiğimiz ve medyada yer alan faiz oranıdır. Buna karşılık reel faiz oranı nominal faiz oranı eksi beklenen enflasyon oranıdır. Nominal ve reel faiz oranı ayırımı özellikle beklenmeyen enflasyon dönemlerinde önem kazanır.

Bu iki faiz oranı dışında vadeli ve vadesiz tasarruf mevduatı faiz oranı, çeşitli vadelerde (kısa, orta, uzun) kredi faiz oranları, hazine bonusu ve devlet tahvili faiz oranı ve nihayet bankalararası piyasada geçerli İnterbank faiz oranından söz etmek de mümkündür.

Ekonominin işleyişinde faizin üstlendiği belli başlı fonksiyonları vardır⁽⁴⁾. İlk olarak faiz oranı, mal piyasalarında yatırım için gerekli tasarrufların akımını sağlar. Bir başka deyişle faiz oranı parasal sermaye arz ve talebi arasındaki dengeyi sağlar. İkinci olarak, faiz oranı alternatif kullanımlar içinde parasal sermayenin en yüksek getiriye getirecek alanlara

(3) Yılmaz BÜYÜKERŞEN ve Mustafa ÖZER, İktisada Giriş, T.C. Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayın No:- 435, s. 263-265.

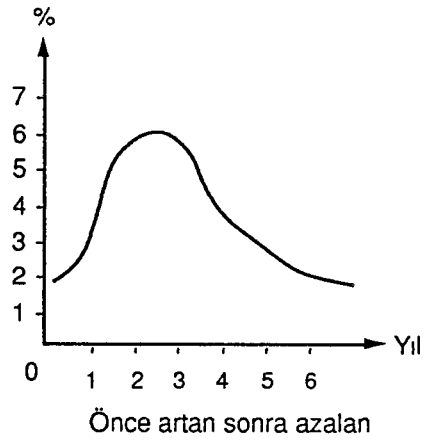
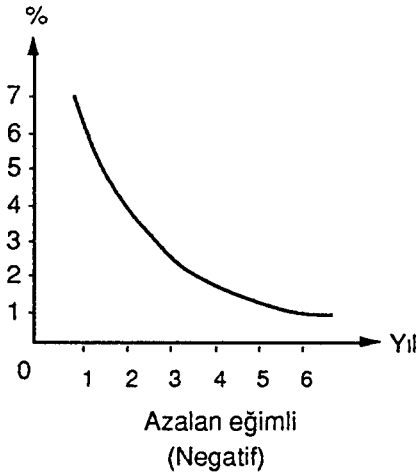
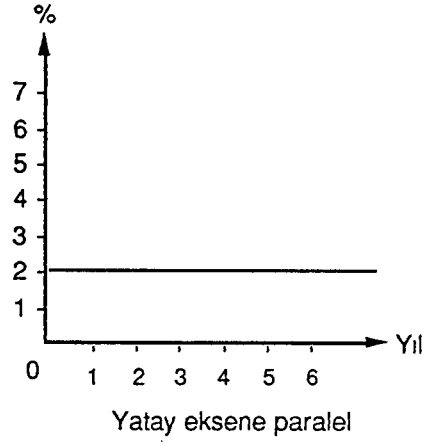
(4) Robert W. CLAUER ve Diğerleri, Microeconomics, Harcourt Brace Javanovich, Inc., Orlando, Florida, 1988, s. 403-404.

kaymasını sağlar. Üçüncü olarak, faiz oranı ekonomideki para miktarı ile bireylerin nakit balans olarak tutmak istedikleri miktar arasında denge sağlar. Dördüncü olarak, özellikle tam istihdam dönemlerinde, faiz oranı toplam yatırım hacmini planlanan tasarruf hacminde sınırlamaya yardım eden bir faktördür. Nihayet, faiz oranı gelirin bir bileşenidir. Bu nedenle mallara olan talebi etkiler ve böylece toplumda hangi malların tüketileceğini belirler.

II. FAİZ ORANLARININ VADE YAPISI

Faiz oranlarının vade yapısı, vadeleri dışında diğer tüm yönlerden aynı olan belli tarihlerdeki bonolar için getiri yapılan olarak tanımlanır⁽⁵⁾. Vade yapısı kısa, orta ve uzun dönem bonoların getirileri arasındaki ilişkiler ile karakterize edilir. Grafikselsel olarak, düşey ekseninde bonoların içsel getiri oranı ve yatay ekseninde de vadeyi gösteren zaman yer alır. Dört tipik yapısı aşağıdaki gibidir.

(5) John B. Burck ve Diğerleri, *Financial Markets, Instruments and Concepts*, Reston Publishing Company, Inc., Virginia, 1986, s. 438.

A. FAİZ ORANLARININ VADE YAPISINI AÇIKLAMAYA YÖNELİK TEORİLER

Faiz oranlarının vade yapısını açıklamaya yönelik önemli teoriler vardır. Bunardan başlıcaları; pür beklentiler teorisi, likidite tercihi teorisi ve farklı piyasalar teorisidir⁽⁶⁾. Şimdi kısaca bu teorileri açıklayalım.

(6) HORNE, s. 103-104.

1. Pür Beklentiler Teorisi

Bu teoriye göre faiz oranlarının gelecekte ne olacağını belirleyen en önemli etken beklentilerdir. Getiri eğrisi pozitif eğimli olduğunda bu teori piyasadaki katılımcıların faiz oranlarının gelecekte artacağını beklediğini ima eder. Buna karşılık azalın eğimli getiri eğrisi faiz oranlarının düşeceğini beklediğini ifade eder. Getiri eğrisi yatay eksene paralel olduğunda ise faiz oranlarında değişme beklenmez⁽⁷⁾.

2. Likidite Tercihi Teorisi

Bu teoriye göre yatırımcılar kısa vadeli tahvilleri uzun vadeli tahvillere tercih ederler. Çünkü uzun vadeli tahviller kısa vadeli tahvillere oranla faiz oranındaki dalgalanmalara karşı daha duyarlıdır. Bu duyarlılık nedeniyle uzun vadeli tahvillere yapılan yatırımdan elde edilen getiriler oldukça değişkendirler. Dolayısıyla yatırımcıların uzun vadeli yatırımlara yönelebilmesi için onlara ek bir getiri sağlanmalıdır (Ek getiri ya risk primi ya da likidite primi olur). Bu nedenle bu teoriye göre vade yapısı sadece beklentilerce değil aynı zamanda primlerce de etkilenir⁽⁸⁾. Likidite tercihi teorisine göre, eğer piyasada enflasyonun ve bu nedenle de faiz oranlarının düzeneği yolunda bir beklenti varsa getiri eğrisi azalan eğimli olmaktadır. Ancak likidite priminin var olması sonucu eğim pür beklentiler teorisinin belirttiğinden daha az olacaktır. Buna karşılık yine teoriye göre pozitif eğimli getiri eğrisi de yine likidite primi nedeniyle daha sert olacaktır.

(7) HORNE, s. 104-105.

(8) EKEN, s. 22., Burck, s. 443-444.

3. Farklı Piyasalar Teorisi

Bu teoriye göre borç veren ve alanların farklı piyasa davranışı getiri eğrisinin şeklini belirler. Yine bu teoriye göre borç veren ve alanların vade tarihlerinin çok güçlü olması genellikle bunların vade tercihlerinin avantajlarını fark etmelerine neden olur. Bunun bir sonucu olarak, çok sayıda farklı piyasalar oluşur ve faiz oranında bu her piyasadaki arz ve talep tarafından belirlenir. Örneğin, piyasalar kısa, orta ve uzun vadeli piyasalar olduğunda, her bir piyasadaki arz ve talep piyasasındaki faiz oranını belirleyecektir. Kısa vadeli piyasalardaki faiz oranları uzun vadeli piyasa oranlarından daha fazla olursa getiri eğrisi azalan eğimli olacaktır. Tersi durumda ise artan eğime sahip olacaktır⁽⁹⁾.

III. FAİZ KURAMLARI

A. KLASİK FAİZ KURAMI;

Klasik kuramda faiz oranı reel bir değişkendir. Denge faiz oranı düzeyi, yalnızca reel büyüklüklerce, yani, tasarruf arzı ve tasarruf talebinin (yatırım) birlikte etkisiyle belirlenir⁽¹⁰⁾.

Klasik faiz teorisinin en önemli özelliği, faizin, tasarruf arzının fiyatı olarak kabul edilmesidir. Faiz oranı bugünkü gelir ve gelecekteki gelir arasındaki bir tercihi yansıtır. Zamanlar arası tercih oranına eşitlenen piyasa faiz oranı tasarrufun miktarını belirler ve bu şekilde tasarruflar faiz oranının artan bir fonksiyonudur⁽¹¹⁾.

(9) HORNE, s. 115.

(10) Zeynep ADA, **Faiz Politikası ve Türk Bankacılık Sistemi Üzerine Etkileri**, DPT; 2281-İPGM; 429, Ocak 1992, s. 4.

(11) Sedef ÇETİNEL, **Türkiye'de Faiz Politikaları Uygulamaları ve Etkileri**, Ankara, Eylül 1992, s. 2.

Bireylerin pozitif zaman tercihine sahip olmaları karşısında faizin işlevi, bugünkü gelirden gelecekteki daha fazla gelir için vazgeçilmesini sağlamaktır. Fisher, zaman tercihi kuramında bireyin zaman tercihi ile ilgili kayıtsızlık eğrilerini, toplam servet ve faiz oranı faktörlerini yansıtan bütçe doğrusu kısıtlaması altında inceleyerek bugünkü tüketim ile gelecekteki tüketimin optimum bileşiminin nasıl belirleneceğini göstermiştir.

Faiz oranı düzeyinin diğer belirleyicisi olan yatırım talebi ise faiz oranının azalan bir fonksiyonudur. Faiz oranı, finansal sermayenin arz fiyatı olarak yatırımları etkiler. Faiz oranı ile yatırım talebi arasındaki ilişki sermayenin marjinal verimliliği aracılığıyla kurulur⁽¹²⁾.

- Klasiklerde Faiz Oranının Belirlenmesi

a. Zaman Tercihi

Halkın halihazır gelirden ve bu sebeple tüketimden vazgeçmesi için kendilerine bir fiyatın ödenmesi gerekir. Buna faiz diyebiliriz. Toplumun bugünkü tüketiminden gelecekteki tüketimi için vazgeçmesi faiz oranının yeterince yüksek olmasına bağlıdır. Bunun ölçüsü zaman tercihi oranı olarak bilinmektedir. Böylece tasarruf belli bir faiz oranında, toplumun mal varlığına çevirmeye arzulu olduğu cari gelir miktarıdır. Zaman tercihi oranı, gelecekteki gelir veya tüketimin iskonto oranıdır.

b. Kapital Prodüktivitesi

Burada başlıca amaç, yatırım artışının getirisi ile maliyeti arasında ilişki kurmaktır. Yatırımın marjinal prodüktivitesi, kapital stoklarında belli bir artışın,

(12) Selçuk ABAÇ, **Para Teorisinde Faiz Oranları ve Türkiye'deki Uygulama**, İstanbul, 1980, s. 13.

gelire yaptığı ilavedir. Bu nedenle yatırımın prodüktivitesi; Gelirdeki artışın, kapital stoklarındaki artışa oranıdır (dy/dk).

c. Faiz Oranının Belirlenmesi

Kapital prodüktivitesi ve toplumun yatırım arzusu, tasarruf oranının belirlenmesinde karşılıklı olarak birbirlerine etki yapar. Klasik analiz, faiz oranının belirlenmesinde arz talep koşullarından faydalanmaktadır.

Faiz oranı, ulusal gelir seviyesini değiştirmeksizin, gelirleri tasarruf ve yatırım arasında bölüştürmektedir. Klasik ekonomistler, denge faiz oranının yalnızca teknoloji ve üretim faktörlerinin nispi kıtlığı gibi reel etmenler tarafından belirleneceğini kabul etmektedirler.

Klasiklere göre, tasarruf ve yatırım reel ulusal çıktı hacmini belirleyen değişkenlerden (para miktarı, ücret ve fiyat seviyesinden) bağımsızdır. Klasik modelde ulusal çıktının tasarruf ve yatırım arasında bölüşümü sadece prodüktivite ve zaman tercihine bağlıdır.

Tasarruf-yatırım modelinde de para arzı mütevazı bir rol oynamaktadır. Para sadece bir değişim aracıdır. Nispi fiyatlar ve ücretler tam olarak bükülgen iseler paranın çıktı ve istihdam üzerindeki etkisi olmayacaktır⁽¹³⁾.

B. ÖDÜNÇ VERİLEBİLİR FONLAR KURAMI

Yalnız para talebinin değil, para arzının da faiz oranına hassas olduğunu kabul edenlerin görüşleri "Ödünç Verilebilir Fonlar Teorisi"ni ortaya koymuştur.

(13) İlker PARASIZ, Para, Banka ve Finansal Piyasalar, B. 3, Bursa 1985, s. 155-156.

Bu teoriye göre, faizi belirleyen ödünç verilebilir fon arzı ile ödünç verilebilir fon talebidir. Yani, piyasada ödünç olarak dağıtılabilecek paraların çokluğu ve azlığı, halkın parayı "çıkın" halinde veya bankalarda biriktirme alışkanlığı, faiz haddini etkileyecektir.

Ödünç verilebilen fonların arzını beş kaynak sağlamaktadır. Bunlar;

- 1- Gelirlerden yapılan tasarruflar
- 2- İddihar edilmiş para
- 3- Firmaların amortismanı için ayırdıkları paralar ve stokların elden çıkartılması ile temin ettikleri paralar.
- 4- Merkez Bankasının ve bankaların yarattıkları satın alma gücü
- 5- Tasfiye edilen yatırımlardan sağlanan fonlar

Arz edilebilen bu fonlara olan talep dört sebeptir.

- 1- Tüketim kredisi talebi
- 2- Yenilere kredi talepleri veya stok oluşturmak ve yeni siparişler için kredi talebi
- 3- Tesis kurmak veya işletmelerini büyütme isteyenlerin kredi talepleri
- 4- Likidite tercihi etkisiyle para talebi

Faiz ödünç verilebilen fonlardan faydalananların yani fon talep edenlerin ödedikleri bedellerdir. Bu bedelin tayini, yani kredinin fiyatı, ödünç verilebilen fonların arz ve talep miktarları ile belirlenir. Ödünç verilebilen fonların bir kısmı piyasaya çıkmaksızın ve faiz konusu olmaksızın fert ve işletmelerin yapacakları kredi talep ve arzını kendi bünyeleri içinde yapmamalarına konu olur. Artan kısmı faiz oranı müsait ise piyasaya arz edilir. Faiz oranı yüksek görüldüğünde piyasaya yeni tasarruf, yeni fon arzı akışı olur. Bankalar da durumdan istifade

etmeye çalışır, karşılık oranlarını düşürüp daha çok kredi açmak yoluna giderler. Merkez bankaları da politikaları icabı açık piyasa işlemleri ile piyasaya fon arz edebilirler. Ödünç verilen fonların arz ve talebi faiz oranını tayin eder.

Piyasada faiz oranı yüksek olduğunda bu taleplerde azalmaya karşılık arz da artma olacaktır. Dolayısıyla faiz oranı arz ve talebe bağlı olarak yükselip alçalacaktır⁽¹⁴⁾.

Klasiklerin reel faiz analizine parasal unsurlar katarak gerçek anlamdaki ilk para iktisatçısı olan Wicksell, faiz oranlarını parasal ve doğal faiz oranları olarak ikiye ayırmıştır. Doğal faiz; Sermaye piyasasında kredi talebi ile tasarruf arzı eşit olduğunda teşekkül eden faizdir. Doğal faiz oranı sabit sermaye yatırımlarından sağlanan kar olarak da tanımlanabilir. Piyasa faizi ise kredi alanların ödedikleri faizdir. Wicksell ampirik gözlemlerle piyasa faiz oranını belirleyen mali aracı kurumları; Merkez Bankası ve Ticaret Bankaları olarak saymıştır.

Wicksell'e göre, sermaye piyasasından doğan ödünç verilebilir fonlar arzı, yalnızca tasarrufların değil yeni para yaratılmasının da ürünüdür. Fon talebi de yalnızca yatırım talebiyle değil, atıl para talebiyle de ilgilidir. Denge faiz oranı, ödünç verilebilir fonlar arzıyla talebine eşitleyen parasal faiz oranıdır.

Doğal faiz oranı ile piyasa faiz oranının eşit olması halinde, ekonomide fiyatların dengede olacağını belirten Wicksell bu eşitlik bozulduğunda ekonominin nasıl enflasyon baskısı altında düşebileceğini veya deflasyon koşullarıyla karşılaşacağını tahlil etmiştir⁽¹⁵⁾.

(14) Baki PİRİMOĞLU, *Para Teorisi*, Eskişehir, 1990, s. 127-128.

(15) ADA, s. 5.

C. KEYNES'İN FAİZ KURAMI

Keynes'de spekülasyon saikiyle para talebi cari olan faiz haddi ile gelecekteki beklentilere bağlıdır. Keynes'in spekülatif para talebi fonksiyonu, faiz haddindeki tahmin sonucu değişme göstereceği kabul edilir.

Tahvil fiyatları açık piyasa işlemleri aracılığıyla yükseldiği takdirde halkın eğilimi tahvil yerine nakite yönelir. Para talebi artar. Eğer bu artış açık piyasa işlemleri yolu ile olmaktaysa likidite talebinin değişmesine neden olur. Keynes'e göre tahvil fiyatları düştüğünde faiz oranı yükselecek ve para talebi buna bağlı olarak azalacaktır. Faiz haddi düştüğünde tahvil fiyatları yükselecek halk tahvil alımından vazgeçip para talebini arttıracaktır.

Keynes'e göre faiz oranının düşebileceği bir en alt seviye vardır. Bu noktadan sonra para talebi sonsuzdur. Bu duruma likidite tuzağı denir. Likidite tuzağında para miktarında meydana gelen artışlar halk tarafından nakit veya mevduat olarak muhafaza edilmektedir. Bu noktadan sonra para arzındaki artışın faiz oranının düşmesine etkisi yoktur. Bu durumda halk tahvil almaktan vazgeçmekte, ne tahvil fiyatlarında bir yükselme ne de faiz haddinde bir düşme olmaktadır. Likidite tuzağı noktasında para arzındaki artış tahvil alımına yönelmemekte nakit olarak atıl tutulmaktadır⁽¹⁶⁾.

Likidite Tercihi; Faiz oranı düştüğünde piyasada likidite tercihi kuvvetlenir. Spekülasyon saiki ile para talebi artar. Daha önce dolaşıma çıkarılan tahvil kurları yükselir. Bu tahvillerin sahipleri değer artışından yararlanmak için bunları satarlar ancak satış gelirinden elde ettikleri bedeli likit durumda tutmayı tercih ederler.

(16) PİRİMOĞLU, s. 125.

Para arzının genişlemesi, ceterisparibus faiz oranlarının düşmesi ve spekülasyon saikiyle tutulan fonların genişlemesine sebep olur.

D. TOBIN'İN PORTFÖY KURAMI

Tobin, gelecek hakkında kesin yargılara sahip olmayan kişilerin tasarruflarını, para ve diğer mali araçlar arasında umulan yararlarını maksimize edecek biçimde nasıl dağıtacağı sorunuyla ilgilenmiştir⁽¹⁷⁾.

Yatırımcı karar verirken yalnız sunulan faiz değil aynı zamanda bir aktifi elde bulundurmakla elde edeceği veya kaybedeceği kapital kazanç veya kaybını da dikkate almak zorundadır. Her tahvile ilişkin hasılat ve risk kombinezonu tahvilin toplam getiri oranını verecektir. Burada risk, kapital kazanç ve kayıplarıyla ilgili muhtemel sonuçlarla ilgilidir⁽¹⁸⁾.

James Tobin ödünç verilebilir fon sahiplerini iki gruba ayırmaktadır. Bunlar riskden kaçınanlar ve kaçınmayanlardır. Büyük risk altına girmekten kaçınmayanlar azınlıktadır. Bunlar çok kazanmak için kaybı göze alabilenlerdir. Spekülasyon saikiyle ellerinde para bekletmezler. Tahvil ve fonların getireceği kazancı, fonları bekletmeye yani para talebine tercih ederler. Likidite tercihleri son derece zayıftır. Tahvil fiyatlarının düşmesiyle zarara uğramaktan kaçınmazlar. Paralarını daima işletme durumundadırlar.

Riskden kaçınanlar varlıklarını korumayı ön planda tutarlar. Kaybetmeden kazanmak isterler. Plasmanlarından sadece ne kazanacaklarını değil, kaybedeceklerini de düşünürler. Bu kişilerin likidite tercih eğilimi

(17) ADA, s. 8.

(18) PARASIZ, s. 216.

yüksektir. Spekülasyon saikiyle talep ettikleri paranın plasmanlarına oranı görelî (nispi) olarak faiz oranı plasmanlarını artırırlar. Yüksek faiz oranı riske karşı çekimserliği azaltır⁽¹⁹⁾.

Portfoy teorisi'nde, likitide tercih kuramının aksine, tahvil, hisse senedi ve diğer para haricindeki değerler arasında, ikame gücünün farklı olabileceği düşüncesinden hareketle; tek bir faiz oranının bütün getiri yüzdelerini ifade etmeyeceğini, fonksiyonel ilişki içinde birden fazla faiz oranının bulunması savunulmaktadır. Bu durumda para arzı dahil, herhangi bir "değer" in arzındaki değişiklik, yalnız bir faiz oranını değil birden çok faiz oranını etkilemektedir. Para talebi için de aynı şeyleri söyleyebiliriz⁽²⁰⁾.

(19) PİRİMOĞLU, s. 129.

(20) Bu konuda bakınız: Servet EYÜPGİLLER, *Türkiye'de Kredi Dağılımı ve Faiz Sorunu*, Ankara, 1973, s. 79-82. Halil DİRİMTEKİN, *Makro İktisat*, Eskişehir, 1976, s. 167-182. Tefik PEKİN, *Ekonomiye Giriş*, İzmir, 1987, s. 185-193. Baki PİRİMOĞLU, *Para Teorisi*, s. 140-160.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE UYGULANAN FAİZ POLİTİKALARI

I. 1980 ÖNCESİ FAİZ POLİTİKALARI

A. GÜDÜMLÜ FAİZ POLİTİKASI TANIMI VE UYGULAMA NEDENLERİ

1. Tanımı

Türkiye'de örgütlenmemiş para piyasasında ve taksitli satış kredilerinde uygulanan faiz oranları dışındaki faiz oranları, kamu otoritelerinin denetimi altındadır. Yani belirlenen faiz oranları Güdümlü Faiz Oranları'dır. Uzun yıllardan beri ülkemizde "tavan"a dayalı bir faiz politikası uygulanmakta ve bu yolla belirlenen faiz politikasına göre oranlar yükseltilememektedir. Bu, Türkiye'de uygulanan faiz politikasının en önemli özelliğidir.

Bu uygulama sonucunda belirlenen faiz oranları, ekonomik olarak geçerli olacak faiz oranları düzeyinin altında kalmıştır.

Ülkemizde Haziran-1980 tarihine kadar devlet, kamu yararı noktasından hareket ederek, faiz oranlarına müdahale etmiş ve hem mevduat, hem de

kredi faizlerini saptama yoluna gitmiştir. Dolayısıyla yasalarımızda faizin serbestçe saptanabileceği prensibini kısıtlayan hükümler her zaman bulunmuştur⁽²¹⁾.

2. Uygulama Nedenleri

Genellikle ekonomi teorisinde, faiz oranlarından üç temel görev beklenmektedir. Bunlardan birincisi, faiz oranlarının tasarrufları artırması ve bu tasarrufları mali sisteme yöneltmesidir. Faiz oranlarının ikinci temel fonksiyonu, kaynakların sektörler ve projeler arasında dağılmasını sağlamaktır. Faiz oranlarının üçüncü ve en önemli fonksiyonu da yatırımcı ve tasarrufçu birimler için sosyal iskonto ölçüsü olmasıdır⁽²²⁾. Tasarrufçu ve yatırımcı kararlarını etkileyerek faiz oranları, tasarruf-yatırım eşitliğini sağlayacaktır. Ayrıca bu anlamda faiz oranları; yatırımlarda teknoloji seçimini belirleyecek, sermaye yoğun ve emek yoğun tekniklerin seçiminde neo-klasik iktisat teorisi çerçevesinde bir ölçüt olacaktır. Faiz oranları için bu tür bir ölçüt olma, reel faiz oranlarının pozitif olmasına bağlıdır. Gündümlü faiz politikasının gerekçeleride bu amaçlara ulaşmak olmalıdır.

Türkiye’de sermaye piyasası yeterince gelişmediği ve yatırımcıları cezbedemediği için, işletmelerin yatırımlarını banka kredileri ile finanse etmeleri bir zorunluluk olduğundan, yatırımcıların finansal yükünü ağırlaştırmamak ve ekonomide rant kazanmaya yönelik spekülasyonlarla, faiz ödeme gücü bakımından rekabet edemeyecek durumda olan verimli yatırımları yüksek faiz oranlarıyla engellemek için, faiz oranlarının serbest bırakılmaması sureti ile, verimli yatırımları gözetmek gündümlü faiz politikasının olumlu bir yönüdür.

(21) PARASIZ, s. 110.

(22) Ahmet ERTUĞRUL, “Enflasyonist Bekleyişler, Faiz Oranları ve Serbest Faiz Uygulaması”, MALİYE DERGİSİ, S. 50 (Mart-Nisan, 1981), s. 45.

Türkiye'nin sanayileşme ile birlikte kalkınmasını gerçekleştirebilmesi gerekmektedir. Bunun içinde faiz oranlarının denetim altında tutularak kredi maliyetlerinin, yani işletmelerin finansal yüklerinin ağırlaşmaması sağlanmaya çalışılmıştır.

Türkiye'de kredilerin, gelişmesi istenilen öncelikli alanlara yöneltilmesini sağlamak için faiz oranlarının denetim altında bulunması gerekir.

Türkiye'de faiz oranlarının serbest bırakılması, kredi talebinin kredi arzından fazla olması nedeniyle, oranların yüksek düzeyde oluşmasına neden olacağından, firmaların finansal yükü artacak ve faizlerin maliyetlere yansımaları sonucunda enflasyonist sürece girecektir. İşte düşük ve denetimli faiz uygulaması bu olumsuzluğu kaldırır.

Türkiye'de faiz oranlarının bir tavanla sınırlandırılması, bankaların faiz oranları üzerinde yıkıcı bir rekabete girmesini önlemektedir.

Tefeciliğin özendirilmesi için, güdümlü faiz oranları uygulamasının sürdürülmesi gerekir. Çünkü yasal faiz oranları yükselirse, örgütlenmemiş para piyasasında uygulanan faiz oranlarıyla arasında olacak fark azalacağından örgütlenmemiş sermaye piyasasında fon alış-verişi canlanacaktır. Bunun anlamı, örgütlenmemiş para piyasasında maliyetin düşmesi gibi bir etki yapacağından, düşük ve denetimli faiz ile tefeciliğin hızlanmasının önüne geçilecektir.

Türkiye'de tasarruf arzı, faiz oranlarına karşı duyarlı değildir. Ekonomik orandan daha düşük ve denetimli faiz uygulamasının olumsuz bir etkisi olmayacaktır⁽²³⁾.

(23) ABAÇ, s. 120-121.

Yasal faiz düzeninin pazar koşulları dışında oluşması; yasal faiz düzeninde, enflasyon, risk, vade ve miktara göre faizin değişiklik göstermemesi, çeşitli sakınca ve aksaklıklar doğurmaktadır⁽²⁴⁾. Bunlar;

- Faizin rekabet koşulları dışında oluşması, genel olarak, bir kısım fon taleplerinin karşılanmaması ve mali aracı kurumların verimsiz çalışmaları ile sonuçlanmaktadır.

- Mevduat kredi faizleri işletmeleri, enflasyonist ortamda kredi kullanmakta karlı çıkarmaktadır. Buna karşın enflasyonist ortamda, küçük tasarrufçu sömürülmektedir.

- Bankalar arasındaki rekabet, faiz konusunda olmadığından verimsiz alanlara kaymıştır. Şube ve personel konusunda rekabet başlamıştır.

- Kredilerden yararlanma rekabet koşuluna bağlı olmadığından, yeni bir rekabet doğmuştur. Bu da büyük kuruluş ve holdinglerce, ticari bankaları kontrol altına alma rekabetidir.

- Tasarrufçu, mevduat faizlerinin üstünde fakat verimliliği düşük şahsi yatırımlara yönelmektedir. Enflasyon ortamında faizlerin anlamını yitirmesi, bireyleri tüketime itmektedir. Enflasyon ortamında tasarrufu biriktirerek, dayanıklı tüketim malları ve otomobil almaktansa, borçlanarak erken tarihte alma yolunu seçmektedirler. Birey tasarruflarını tüketime yöneltmekle, fiyat artışları oranında karlı çıkmaktadır. Bunun nedeni piyasa koşulları altındaki faiz oranıdır. Çünkü bu durumda, tasarruf şevki kırılmakta, dolayısıyla da tasarruf

(24) İ. Özer ERTUNA, "Türkiye'de Faiz Politikası", FİNANSAL YÖNETİM VE YATIRIM PLANLAMASI, S. 1 (Mart, 1979), s. 33-38.

eğilimi azalarak tüketim körüklenmektedir. Sonuç itibariyle fiyat artışları hızlanarak aşırı kar ortamı yaratılmaktadır.

Türkiye’de enflasyon kaynağı, yüksek faiz oranları olmayıp, kamu otoritelerince belirlenen ve piyasada oluşması gereken faiz oranlarından daha düşük düzeyde belirlenen, güdümlü faiz oranlarıdır. Sonuç olarak, kamu otoritelerince belirlenen ve piyasa koşullarına göre oluşması gereken faiz oranlarından daha düşük düzeyde belirlenen faiz oranları, fonların verimli alanlara yönlendirilmesini sağlayamamakta, bunun sonucunda Türkiye’de verimsiz yatırımlar özendirilmektedir. Kıt kaynakların dağılımında etkinlik sağlanamamaktadır.

Tefeciliğin ve 1970’li yıllardan sonra bankerliğin yaygınlaşmasında, uygulanan faiz politikası etkili olmuştur. Faiz oranları, enflasyon oranının altında kalmaya başlamıştır⁽²⁵⁾. Bankerliğin yasal olmaya yönü, kamu otoritelerince belirlenen azami faiz oranları üzerinde faiz oranı uygulamasında bulunmaktadır. Bu nedenle, tefeci sayılmaktadırlar. Belirlenen azami faiz oranlarından daha yüksek bir düzeyde faiz uygulayarak para toplamaları ve yine buna bağlı olarak, bu paraları, yüksek faizle kullandırmaları güdümlü faiz nedeniyledir⁽²⁶⁾.

B. 1980 SONRASI FAİZ POLİTİKALARI

1. Serbest Faiz Politikası Tanımı ve Uygulama Nedenleri

a. Tanımı

1980 yılı Türkiye ekonomisi açısından, esaslı değişikliklere yönelik bir dizi kararların alındığı yıl olmuştur. 24 Ocak 1980 tarihinde uygulanmaya

(25) Uçar DEMİRKAN, “Banker Olayı”, MALİYE DERGİSİ, S. 60 (Kasım-Aralık, 1982), s. 28.

(26) ABAÇ, s. 122-147.

başlayan, ekonomik istikrar paketi ile ekonominin serbest piyasa kurallarına göre işlemesi hedef alınmıştır⁽²⁷⁾.

Türkiye’de, vadeli tasarruf mevduatı faizleri ile genel olarak kredi faiz oranlarının serbest bırakıldığı Temmuz 1980 tarihine kadar olan dönemde (1933-1980) kredi ve mevduat faiz oranlarının tavanı idari kararlarla belirlenmiştir⁽²⁸⁾.[?] Bu tavan, kredilerin ucuz maliyetli olmasını sağlamak düşüncesi ile düşük saptanmış ve buna bağlı olarak da mevduat faiz oranları düşük tutulmuştur. Bu durum, kredi faiz oranları ile mevduat faizleri arasındaki farkın bankalara yeterli bir karlılık marjı bırakılmasını sağlamıştır. Kredi faizlerinin ekonomik faiz oranının altında saptanmasından doğan rant başta Devlet olmak üzere, kredi kullananlar ile bankalar arasında paylaştırılmıştır⁽²⁹⁾.[?] Bankalar, kredi faizleri ve diğer gelirleri üzerinden ödemek zorunda oldukları banka ve sigorta muameleleri vergisi ile faiz farkı fonu kesintilerini, muhabir ve muhabere masraflarını kredi kullananlara yansıtabilmişlerdir. Uygulamalarda, bankaların çeşitli yöntem ve tekniklerle kredi faiz tavanlarını aşabildikleri, buna karşılık mevduat faiz tavanlarına daha fazla uydukları, böylece kar marjlarını arttırdıkları görülmüştür⁽³⁰⁾. (R)

Faiz oranlarının idari olarak belirlenmesi bankaların faiz rekabetine girmelerini engellemiş, aşırı şubeleşmeye ve benzeri fiyat dışı rekabete yönelmeleri söz konusu olmuştur. Bu dönemde uygulanan faiz rejimi, enflasyon koşullarında, örgütlenmemiş para piyasalarının yaygınlaşmasına yol açmış, bu piyasalarda uygulanan ve denetlenmeyen faiz oranları çok yüksek düzeylerde oluşurken, bu piyasalarda oluşan fiyatların genelde piyasa

(27) Mutlu TOPRAK, “Temmuz Bankacılığının Rakamsal ve Uygulama Açısından Değerlendirilmesi”, YENİ İŞ DÜNYASI, S. 69 (Temmuz, 1985), s. 13.

(28) ÇETİNEL, s. 2.

(29) ÇETİNEL, s. 38.

(30) Adnan BÜYÜKDENİZ, Türkiye’de Faiz Politikaları, İstanbul, 1991, s. 66.

ölçeğinde bilinmemesi piyasada aynı nitelikteki fon alış-verişlerinin dahi çok farklı fiyatlar üzerinden yapılabilmesine imkan vermiştir.

b. Uygulama Nedenleri

Serbest faiz politikasının ve faiz oranlarının yükseltilmesinin bir çok amaçlarından, Türkiye'deki uygulamada aşağıdaki nedenlere daha çok rastlanmaktadır;

- Devlet bütçesinin büyük bir kısmının cari giderlere ayrılması sebebiyle, tasarrufların artırılması yolu ile yatırımlar için yeni bir kaynak yaratılması. Çünkü tasarrufların oluşturulmasında ve bunların yatırım şekline dönüştürülmesinde, halen uygulanmakta olan faiz oranları büyük bir role sahiptir⁽³¹⁾.

- Enflasyonun körüklediği dayanıklı ve dayanıksız tüketim mallarına harcamaların yönelmesini durdurmak, hatta geriletmek,

- Faiz oranlarını, mümkün olduğunca enflasyon oranlarına yaklaştırmak yoluyla, iki alternatif arasında bir dengenin oluşmasını sağlamak⁽³²⁾. Çünkü, tasarrufların artırılması, verimli yatırımların yönlendirilmesi ve enflasyonun kontrol altında tutulabilmesi için, mevduat faizlerinin enflasyon oranının üzerinde bulunması şarttır⁽³³⁾.

(31) Mehmet E. PALAMUT, "Faiz Oranları Düşürülebilir mi?" İ.S.O. DERGİSİ, S. 200 (Ekim, 1982), s. 19.

(32) Adnan GÜLERMAN, "Mevduat ve Tahvil Faizleri", TÜRKİYE İKTİSAT GAZETESİ, 7 Ağustos 1980, S. 1405, s. 1.

(33) Adnan Başer KAFAOĞLU, **Bankacılık Kesiminin Türkiye Ekonomisine Etkisi**, (Seminer ve Panel 2 Temmuz 1983), İstanbul Ticaret Odası Ya. No. 1984-16, 1984, s. 13.

2. İstikrar Tedbirleri (24 Ocak 1980) ve Serbest Faiz Politikası

1980'li yılların başından itibaren uygulanan mali sistemin etkinliğini artırmayı amaçlayan politikalar, sistem içindeki konumu nedeniyle öncelikle bankalar kesimini hedef almıştır. Nitekim, bu dönemde tasarruf oranını artırmak ve tasarrufları mali sisteme çekebilmek amacıyla, Türk mali sisteminde yer alan mali araçlar içerisinde en önemli paya sahip olan mevduata pozitif faiz verilmeye başlanmasının ve döviz tevdiat hesapları gibi yeni araçların devreye sokulmasının etkisi görülmüştür.

1980 yılına girildiğinde ülke ekonomisi, durgunluk ve gerileme dönemine girmiş, milli gelir artışı negatif olmuş, dış ödemeler devamlı açık verdiği için döviz darlığı görülmüş, enflasyon üç rakamlı bir düzeye çıkmıştı. İşte böyle bir ortamda, 24 Ocak dönemi başlıyordu.

Uygulamaya konulan modelin mantığı; fiyat ve vergi ayarlamalarıyla talebi kısarak, sıkı para politikasıyla enflasyonun hızını düşürmek ve bu arada ekonominin dengelerini bulması için, özellikle kur politikası yoluyla ve diğer özendirici önlemlerle ihracatı artırmak ve nihayet dış ticaret, KİT'lerde müdahaleden uzak ve faiz oranlarında liberal denilen bir serbestliğe yönelmektedir⁽³⁴⁾.

24 Ocak 1980 İstikrar Programı ile "serbest piyasa ekonomisi düzeni" getirilmek istendi ve bunun sonucu; her malın fiyatı arz ve talep koşulları altında oluşacaktı. Böylesine serbest piyasa koşullarında faiz hadleri, özellikle vadeli hesapların faizleri bir baskı altında tutulamazdı⁽³⁵⁾. Nitekim hükümet 1

(34) Yüksel ÜLKEN, "Türkiye Ekonomisi 1980-1985", İSTANBUL SANAYİ ODASI DERGİSİ, S. 236 (Ekim, 1985), s. 18.

(35) Talat ORHON - Besim BAYKAL, "Söyleşi", BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR DERGİSİ, S. 2, S. 2, 1981, s. 43.

Temmuz 1980'den itibaren yürürlüğe giren 8/909 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile faiz rejiminde liberalleşmeye yönelik önemli adımlar atılmış, kredi ve mevduat faiz oranlarının kamu otoritelerince saptanması uygulamasına son vermiş, faiz oranlarının banka ve mudi arasında belirleneceğini belirtmiştir⁽³⁶⁾.

1980 yılı başında alınan istikrar önlemlerinin bir uzantısı olarak Türk Bankacılık Sistemi de yabancı banka ve mali kurumların rekabetine daha fazla açılmaya başlamıştır. Bu yıldan sonra pek çok yabancı ticaret bankası Türkiye'de faaliyete geçmek ve faaliyetlerini genişletmek, şube açmak yoluyla Türk Bankacılık Sistemi'ne girmiştir.

24 Ocak kararlarının bir uzantısı olarak 1980'de 8/909 sayılı Kararname ile, genel olarak kredi faizleri ve vadeli tasarruf mevduatı faizleri Temmuz ayından itibaren serbest bırakılmıştır.

3. 1982 Yılına Kadar Uygulanan Faiz Politikaları

8/909 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile "Temmuz Bankacılığı" adı altında vadeli tasarruf mevduatının, banka ve mudi arasında karşılıklı serbestçe belirleneceği hükmü yer aldığı halde, Türk Banka Sistemi'nin oligopolistik yapısı nedeni ile, mevduata uygulanacak faiz oranlarının serbestçe belirlenmesi konusu bankalarca ortadan kaldırılmıştır. Bankalar 19.06.1980 tarihinde bir araya gelerek, bankalararası centilmenlik anlaşması yapmışlar ve faiz oranlarına daha kararname uygulanmaya başlamadan sınır getirmişlerdir⁽³⁷⁾.

⁽³⁶⁾ Engin ARAS, "Faiz ve Karşılık Rejimine İlişkin Son Düzenlemeler", MALİYE DERGİSİ, S. 62, 1983, s. 60.

⁽³⁷⁾ Uğur Selçuk AKALIN, "Faiz Politikası ve Kredi Mevduat Yapısı", EKONOMİDE PARA KREDİ, S. 11, (Aralık, 1986), s. 46.

Bu kararnamede bankalara, kredi işlemlerinde uygulayacakları faiz oranlarını da serbestçe belirleme yetkisi tanınmış; bankaların açacakları kredilere uygulayacakları faiz oranını vadeye göre serbestçe belirlemeleri; daha önce sadece dört yıldan uzun vadeli tasarruf mevduatına tanınan faiz serbestisinin bundan böyle tüm vadeler için geçerli olması ilkesi getirilmiştir. “Birinci faiz serbestisi” diye adlandırabileceğimiz bu uygulama ile, planlı dönemin başlangıcından beri hedeflenen faizlerin piyasada oluşması ilkesini gerçekleştirme yönünde ilk idari adım atılmıştır.

Ancak faiz oranlarının serbest bırakılmasına rağmen bankalar, geçmişteki “ucuz maliyetle mevduat toplama” alışkanlıklarını terketmeyerek, aralarındaki “centilmenlik” anlaşması gereği enflasyon oranının %100’ler düzeyinde seyrettiği bir dönemde 6 ay vadeli mevduata %15 (1 yıl vadeli mevduata %33) gibi çok düşük oranda faiz vermekte ısrar etmişlerdir⁽³⁸⁾. Böylece Türk banka sisteminin faiz serbestisine ilk tepkisi faiz oranlarının enflasyona göre sürekli ayarlanması prensibini reddetmek olmuştur. Bu gelişmeler üzerine; otoriteler Türk mali sisteminde bankaların direncini kırmak ve sistemde faiz rekabetini oluşturmak üzere bankalara karşı bankerleri; bankacılık sistemi içinde de büyük bankalara karşı bazı yerel bankaları ve iktisat politikası uygulayıcılarına yakın bazı banka yöneticilerinin yönettikleri bankaları kullanma eğilimine girmişlerdir. Bu tür bir yaklaşım, faiz oranlarının yükselmesi anlamında başarılı olurken aynı zamanda bir çok sorunu da beraberinde getirmiştir.

Büyük bankalar, küçük bankaları disiplin altına alamamış ve faiz rekabetini önleyememişlerdir. Maliyetleri açısından sahip oldukları avantajlara güvenen ve sistemdeki paylarını artırmak isteyen küçük bankalar, centilmenlik anlaşmalarını ihlal ederek, faizleri “gizli-açık” yükseltmişlerdir. Personel ve şube sayıları büyük bankalara oranla az olması nedeni ile, maliyetleri düşük

(38) BÜYÜKDENİZ, s. 66.

olan küçük bankaların bu uygulamaları, ister istemez büyük bankaları da etkilemiştir. Bunun sonucu büyük bankalar, kendi saptadıkları faizleri uygulamaz hale gelmiş ve bankerleri izleyerek centilmenlik anlaşmaları dışına çıkmışlardır⁽³⁹⁾.

Faizlerin serbest bırakılmasının ardından, "banker" olarak adlandırılan aracılar yüksek faiz vaadi ile büyük meblağlar topladılar; bu aracılar üzerinde herhangi bir denetimin tesis edilmemiş olması, halkın sermaye piyasaları konusundaki bilgi eksikliği vb. sebeplerle önemli miktarda tasarruf kaybı uğradı⁽⁴⁰⁾.

Türk Banka Sistemi'nin, oligopolistik yapısına rağmen bankaların faiz rekabetini önleyememesi, faiz oranlarının "centilmenlik Anlaşmaları" ile saptanamamasına ve özellikle bankerlerce saptanan faiz oranlarının çok gerisinde kalmış olmasından kaynaklanabilir. Piyasaya göre çok düşük düzeylerde belirlenen bu faizler, mevduatın faizlerini daha yüksek oranda belirleyen küçük bankalara ve bankerlere gitmesine neden olmuştur.

Bu durumda, büyük bankaların gerçek dışı faizleri uygulamaları beklenemezdi. Nitekim 12 Haziran 1980 tarihli ve 1 Temmuz kararları ile faizin liberalleştirilmesi herne kadar mevduat ve kredi faizlerini piyasa hadlerine doğru yükseltmişse de yeterli olamamıştır⁽⁴¹⁾. Bunun açık göstergesi, 29 Ocak 1981'i izleyen günlerde Türkiye İş Bankası öncülüğünde diğer büyük bankaların, mevduat faizlerini 10 puan, kredi faizlerini 5 puan artırmaları sonucu faiz oranlarını değiştirmeleridir⁽⁴²⁾. Bu durum karşısında 9 Şubat

(39) Ege CANSEN, "Banker Komedyası", BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR DERGİSİ, S. 4 (Nisan, 1982), s. 59.

(40) BÜYÜKDENİZ, s. 66.

(41) Sevgi GÜRAN, "Enflasyon ve Faiz Oranları", EKONOMİDE PARA KREDİ, S. 3 (Mart, 1981), s. 35.

(42) Mustafa F. AYSAN, "Faiz Curcunası Özel Bankacılığın Geleceğini Tehdit Ediyor", BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR DERGİSİ, S. 2 (Şubat, 1981), s. 5.

1981'den itibaren daha yüksek hadlerinden uygulanmak üzere yeni bir "Centilmenlik Anlaşması" hazırlanmıştır⁽⁴³⁾. Ancak, bu faizlere de hiçbir banka uymamıştır. Küçük banka ve bankerler, uymadıkları faiz oranlarını daha da artırmışlardır. Bunları, mevduatlarının azalmasından korkan büyük bankalar da izlemiştir. Böylece faiz yarışı, rayından çıkarak bir döngü içinde kalmıştır. Söz konusu döngü 29.06.1982'de yayınlanan, aracı kurumların mevduat toplayamayacağını ve ödünç verme işleriyle uğraşamıyacaklarını belirten Resmi Gazete'deki kararnameye kadar devam etmiştir⁽⁴⁴⁾. Devlet, yapılan centilmenlik anlaşmalarını desteklemiş hatta, anlaşmayla belirlenen faiz oranlarının dışına çıkan bankaları, reeskont olanaklarını daraltmak ve kambiyo yetkilerini kaldırmakla tehdit etmiştir. Oysa devletin bu rekabeti, Türk Banka Sistemi'nin oligopolistik yapısının kırılması ve bankaların rasyonel çalışması için desteklemesi gerekirdi. Serbest faiz kararnamesinin bir amacı da budur⁽⁴⁵⁾. Ama tam tersi yapılmıştır.

Merkez Bankası Haziran 1982'de faiz oranlarındaki tırmanmanın önüne geçebilmek için yüzde 50'nin üzerinde mevduat faizi uygulayan bankaların yatıracakları mevduat munzam karşılık oranlarını kademeli olarak artıracığını açıklamıştır. Yine aynı dönemde şirketlerin tahvil ihraç sınırlarına ulaşması ve bankerlerin mevduat sertifikalarını teminat göstererek mevduat kabulünün önlenmesi gibi kararların da etkisiyle bazı büyük bankerlik kuruluşları faaliyetlerini sona erdirmek zorunda kalmışlardır. Sermaye piyasasında ortaya çıkan bunalımın etkisiyle mali bünyesi zayıflayan bankalara devlet desteği sağlanmıştır⁽⁴⁶⁾.

(43) GÜRAN, "Enflasyon...", s. 35.

(44) Kemal KURDAŞ ve Diğerleri, "Banker Kastelli Olayı ve Ötesi", BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR DERGİSİ, S. 7 (Temmuz, 1982), s. 5.

(45) Necdet DURAKBAŞI, "Bankalarımızda Faiz ve Kredi Uygulamaları", BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR DERGİSİ, S. 2, (Şubat, 1982), s. 8.

(46) ADA, s. 4.

1982 yılının ortalarına gelindiğinde “gizli” rekabet tüm hızıyla sürmektedir. Çünkü, 1981 yılından sonra devamlı yükselen faizlerle bankalara çekilen mevduatın, faiz ödeme vadeleri gelmiştir. Bu arada yüksek faizlerle kredi olarak verilen fonların geriye dönmemesi ve bankacılığın yüksek maliyetle çalışması sonucunda, tasarruf mevduatına yüksek faiz ödeyen küçük bankaların iflası ile birlikte, yasadışı bankacılık yapmaya çalışan bankerlerin de yok olmasına neden olmuştur⁽⁴⁷⁾.

1982 yılının en önemli olayı “Banker Kastelli” olayı ve küçük bankaların söz hakkını kaldıran, 8/5756 sayılı kararnamedir. Kararnameye göre mevduat faiz oranları, mevduatlarına göre en büyük dokuz banka tarafından belirlenerek T.C.M.B.’na bildirilecek, T.C.M.B. da bu faiz hadlerini Resmi Gazete’de ilan edecektir⁽⁴⁸⁾. Böylece, büyük bankalar amaçlarına ulaşarak faiz rekabetini engellemişlerdir. Bundan sonra, kredi faiz hadlerinin yüksekliği nedeniyle, iş aleminin düştüğü durumu göstererek mevduat faiz oranlarını düşürmüşlerdir. Ancak kredi faizlerinde hiçbir indirim yapılmamıştır. Dolayısı ile bu durumdan, tasarruf sahipleri zarar görmüştür.

Ekonomiyi yönlendirenler, finans kesiminde “banker faciasi” ile başlayan ve yaygınlaşan bunalımın tek nedenini yüksek faiz olarak görmüşlerdir. Bunun sonucu bunalımı hafifletmek için faiz oranlarını düşürmüşlerdir. Oysa reel kesimden kaynaklanan bunalım oradan mali sisteme sığıyordu. Yıllarca enflasyon ve dış borçlarla yapay olarak artan üretim, 1980’den sonra sıkı para politikası ile enflasyonun aşağı çekilmesiyle, kendini besleyecek finans kaynaklarını bulamamıştır. Oysa enflasyonla savaşının iki yönü bulunmaktadır; kısa dönemde talebi kıstak, uzun dönemde arzı artırmak⁽⁴⁹⁾. Bu dönemde

(47) Tezer ÖCAL - Ö. Faruk ÇOLAK, *Para Banka*, Ankara, 1988, s. 439.

(48) Erdoğan ALKİN, “Faizler Yine Gündemde”, *BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR DERGİSİ*, S. 1, (Ocak, 1983), s. 7.

(49) Uçar DEMİRKAN, “Yatırım ve Enflasyon”, *MALİYE DERGİSİ*, S. 66, (Kasım-Aralık, 1983), s. 17.

yapılan ve yapılması düşünölen tedbirlerin ana hedefi, fon arzını fon talebini karşılayacak bir seviyeye çıkarmak suretiyle, yüksek faiz hadlerini aşağıya çekmektir⁽⁵⁰⁾. Ancak fan arz ve talebi arasında denge sağlanamadı ve faizlerin düşürölmesi bunalımın çözümü olamadı. Firmaların borç/öz sermaye yapılarının bozukluğu ve sıkı para politikası ile satışların düşmesi, işletme sermayesi gereksinimlerini karşılamak için fon talebini daha artırdı ancak bunun karşısında fon arzının artmaması, bunalımı arttırıcı bir neden olmuştur.

4. 1982 Sonrası Faiz Politikaları

a. 1987 Serbest Faiz Politikası Çalışmaları

1980 sonrası serbestlik denemesi sonucunda, faizlerin yukarı doğru fırlaması ile kontrollü bir serbestliğin kabul edildiği görölmektedir. Bu durum, 1987'lere kadar devam etmiştir. 1987 yılında para arzı ve emisyonun genişlemesi, enflasyonun artış eğilimine girmesi, faiz oranlarının düşürölmesi ve mevduatdaki azalmanın sürmesi sonucu, tekrar serbestlik denemesine yol açtı⁽⁵¹⁾.

1987 yılında faiz politikası, bir yandan faiz oranlarının ekonomik faaliyetleri aşırı frenleyecek düzeylere çıkmamasını, öte yandan Türk Lirası cinsinden yapılan mali tasarrufların çekiciliğini sağlayacak biçimde yürütölmeye çalışılmıştır⁽⁵²⁾. Mevduat faiz oranları yılın ilk yarısında iki kez düşürölmüş, mevduat faizlerine ilişkin esasları yeniden belirleyen 87/11921 sayılı Bakanlar Kurulu kararına istinaden çıkarılan Merkez Bankası Tebliğiyle bir yıllık mevduat faizi ile 1 yıl vadeli ve 10 milyon liranın üzerindeki mevduat

(50) Rıza KANDİLLER, "İstikrar Politikası ve Faiz Sorunu", İSTANBUL SANAYİ ODASI DERGİSİ, S. 190 (Aralık, 1981), s. 28.

(51) Ahmet İNCEKARA, "Genel Ekonomik Gidiş ve Faiz Oranları", PARA VE SERMAYE PİYASASI DERGİSİ, S. 125 (Temmuz, 1989), s. 27.

(52) T.C. Merkez Bankası, "1987 Yıllık Rapor", Ankara, 1988, s. 50.

sertifikası faizi, 1 Temmuz 1987 tarihinden itibaren tekrar serbest bırakılmıştır. Sonuçta faizler %43, %48, %50, %52, %56'ya yükselmiştir⁽⁵³⁾. Dolayısıyla da mevduat artmıştır. Ancak bu gelişmeler, Özellikle reel kesimde beklenen sonucu vermedi. 1987 yılında uygulanan bu faiz oranları enflasyonun gerisinde kaldığı için mali tasarrufların çekiciliğini sağlama yönünde başarılı olunamamıştır. Para piyasasında, en büyük müşteri devletken ve özel kesimin finansman imkanları böylesine daralırken, faizlerden yararlı ve anlamlı sonuç alınamazdı.

Serbest bırakılan ve yükselen faizlerin para talebini sınırlaması beklenirken, özel kesimin olmasada kamu kesimi talebinin genişlemesi ile, faizler yukarı tırmanıyordu⁽⁵⁴⁾. Zaten yatırım yaparak, üretimi ve arzı artırmadıkça, yani arz talep dengesini sağlam bir şekilde kuramadıkça sıkı para politikası gibi tek taraflı talebi kısıcı tedbirlerle enflasyondan kurtulmak ve fiyat istikrarı sağlamak mümkün olmazdı.

1 Temmuz kararları da arzulanan amaca ulaşmamış, bunun sonucu, artan enflasyonu kontrol altına almak, dövizde serbest kur ve resmi kur arasındaki gittikçe artan bir farkı kapatmak, döviz spekülasyonunu önleyerek; TL'ye ve ekonomiye yeniden güven kazandırmak için 4 Şubat 1988'de bir dizi ekonomik önlem alınmıştır⁽⁵⁵⁾.

b. 4 Şubat Kararları

1987 yılının ilk yarısında hızlanmaya başlayan enflasyona paralel olarak, yılın ikinci yarısından itibaren nominal mevduat faiz hadlerinde ortaya çıkan

(53) Necdet DURAKBAŞI ve Diğerleri, "4 Şubat Kararlarının Türk Bankacılığına Olabilecek Etkileri ve Bankacılık Kesimindeki Bazı Sonuçları", BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR DERGİSİ, S. 3 (Mart, 1988), s. 15.

(54) INCEKARA, "Genel ...", s. 27.

(55) R.G.T., 4.2.1988, S. 19715, s. 7.

yükselmenin enflasyon oranını izleyememesi reel faizlerin negatife dönüşmesine yol açmıştır. Döviz talebin çok canlı ve kısa vadeli spekülasyona dönük olduğu da göz önünde bulundurularak 4 Şubat 1988 kararları alınmıştır. Bu kararlarla bir yıl vadeli mevduat sertifikalarına getirilen faiz serbestisi kaldırılarak tasarruf mevduatına uygulanan faizin uygulanması kararlaştırılmıştır. Mevduat faiz oranları yeniden düzenlenerek önemli ölçüde artırılmış ve 1 Temmuz 1987'den beri serbest olan bir yıl vadeli mevduat faizi oranı %65 olarak belirlenmiştir⁽⁵⁶⁾.

Bu kararlarla getirilen önlemlerin birinci grubu; faiz oranlarını artırmak suretiyle TL'nin bolluğunu ortadan kaldırmaya, cazip hale getirilmesine yöneliktir. İkinci grup önlemler; ihracatda döviz girişlerini hızlandırma, ithalat teminat oranlarını yükseltme vb. ile döviz yöneltik spekülasyonları ortadan kaldırmaya yöneliktir. Fakat, spekülasyonlar, serbest piyasa mekanizmasında dengeleri bozuk olduğu gibi; dengeleri sağlayan doğal bir kurumdur. TL'nin istikrar kazanacağı beklentisi sağlanmış olsaydı, spekülasyon istikrar sağlayıcı yönde işleyerek, TL'nin değerini sağlamlaştırırdı⁽⁵⁷⁾.

Ama yükselen mevduat faiz oranları, tasarruf imkanı olanlara bir yol göstermekle beraber, kredi faizlerinin de şimdiye kadar görülmedik düzeyde çıkmasına neden olmuştur. Bir başka deyişle, tasarrufların bankalara yönelmesi amaçlanmış, ancak bu tasarrufların yüksek faiz kredi oranlarında yatırımlarda kullanılmayacağı açıktır. Bu olumsuzluk karşısında, 19.10.1988 tarihinde T.C.M.B.'nden serbest faize ilk darbe olarak, bankaların mevduata ödeyecekleri faize yeniden "tavan uygulaması" getirildi⁽⁵⁸⁾. Böylece kontrollü faiz politikasına, tekrar daha yüksek oranlarda dönüş yapıldı.

(56) Şükrü TEKBAŞ, "Sermaye Piyasası", BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR DERGİSİ, S. 3 (Mart, 1988), s. 45-46.

(57) Erol İYİBOZKURT, "Son Ekonomik Kararların Değerlemesi", BURSA EKONOMİ, S. 42 (Mart, 1988), s. 8.

(58) R.G.T. 18.10.1988, S. 18963, s. 8.

1988 yılının yaz ayları boyunca enflasyondaki artışların yüksek olması ve enflasyonun hız kazanmaya başlaması üzerine reel faiz oranları negatife dönüşmüş ve dövize olan talep yeniden canlanmıştır. Bunun üzerine Ekim ayında döviz talebini kontrol edici ve dış ticaret politikasını da kapsayan tedbirler alınmış ve resmi mevduat dışındaki tüm mevduat türlerine uygulanacak faiz oranları serbest bırakılmıştır. TL'nin dövizle ikamesini önlemeye yönelik olarak Ekim 1988'de döviz tevdiat hesapları (DTH)'ndan elde edilen faiz gelirlerine yüzde 5 oranında vergi stopajı uygulanmaya başlamıştır. Yine bu amaçla, vadesiz DTH'ları için muntazam karşılık oranı yüzde 25'e yükseltilmiştir.

Faizlerin serbest bırakılması kararının hemen ardından bankalar tarafından ilan edilen ilk faiz oranlarının birbirinden oldukça farklı olması üzerine, düşük faiz veren bankalardan yüksek faiz veren bankalara doğru mevduat akışı başlamıştır. Bunun üzerine bankaların ilan etmiş oldukları faiz oranlarını, Merkez Bankasının görüşünü almak suretiyle iki gün içinde değiştirebilecekleri hükmü getirilmiştir. Bu karar sonucunda, daha önce düşük faiz oranları ilan etmiş olan bankaların diğer bankalarla rekabet edebilecek düzeyde faiz vermeleri ve mevduat kaçışını önlemeleri mümkün olmuştur. Ancak bankalar arasındaki faiz rekabetinin hızlanması, Merkez Bankasının bankalardan bir yıl vadeli mevduat faiz oranının ve diğer vadelerde de yıllık bileşik faiz oranının yüzde 85 düzeyini aşmamasını istemeye yöneltmiştir⁽⁵⁹⁾. Mevduat faizlerinin serbest bırakılmasından sonra, bankaların belirledikleri faiz oranlarının büyük ölçüde farklılık göstermeleri bu konuda deneyimsizliklerine bağlanabilir. Nitekim, Merkez Bankası'nın görüşünü almak suretiyle faiz oranlarını değiştirebilmelerine imkan tanındıktan sonra faaliyet alanı birbirine benzeyen bankaların faiz oranlarının da benzeşmeye başladığı ortaya çıkmıştır.

(59) T.C. Merkez Bankası, "1988 Yıllık Rapor", Ankara, 1989, s. 31.

1988 yılı ekim ayı kararlarıyla reel faizlerin pozitif dönüşmesi mevduatın artış hızına yansımıştır. Toplam mevduat yüzde 53.5 artarken, vadeli tasarruf mevduatının toplam tasarruf mevduatı içerisindeki payının da yüzde 86.4'e ulaştığı dikkate alınınca, mevduatın bileşimini vadeli mevduat lehine değiştirmeye yönelik çabaların başarılı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Para ve döviz piyasalarında istikrar sağlamak üzere 1988 yılı Ekim ayında alınan kararlar, 1989 yılı gelişmelerini de etkilemiştir. 1989 yılı boyunca mevduat faizlerinin sürekli düşmesine karşın mevduat artışı devam etmiştir. Bu gelişmede mevduatın getirisinin döviz ve altın gibi alternatif yatırım araçlarının getirilerinin üzerinde seyretmesi etkili olmuştur. 1989 yılında vadeli mevduatta gözlenen önemli bir gelişme de ortalama mevduat vadelerinin kısalması olmuştur. Bankalar faiz oranlarını belirlerken kısa vadeli mevduatları artırarak faiz maliyetlerini düşürmeyi amaçlamışlar ve bunun sonucunda toplam mevduat içerisinde bir yıl vadeli mevduatın payı azalmış, özellikle üç ay vadeli mevduatta yığılmalar olmuştur.

Bankacılık sisteminde uzun vadeli fon yaratma amacıyla Mayıs 1989 tarihinde getirilen bir düzenleme ile, bes yıla kadar vadeli olabilen değişken faizli mevduat hesabı açılmasına imkan tanınmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE UYGULANAN FAİZ POLİTİKASININ BANKACILIK KESİMİ ÜZERİNE ETKİLERİ

I. 1980 ÖNCESİ TÜRK TİCARİ BANKALARININ ÖZELLİKLERİ

Ticari bankalar geniş kitlelerden mevduat ve diğer isimler altında fon toplayan, toplanan bu fonları kredi ve diğer mali işlemlerde kullanan, bu işlemleri süreklilik temelinde gerçekleştiren ve kaydi para yaratan kurumlar olarak tanımlanmaktadır⁽⁶⁰⁾. Ülkemizde bankalar dışındaki diğer finansal aracı kurumlar yeterli ölçüde gelişmemiş olduğundan bankalar, finansal sistemimizin temelini oluşturan aracı kurum durumundadırlar.

Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkede bankacılığın yerine getirmesi beklenen temel fonksiyonları şu şekilde sıralanabilir⁽⁶¹⁾.

- Finansal aracılık yapma,
- Mevcut kaynakların mobilizasyonunu sağlama,

(60) William F. STAATS, **Money and Banking**, The American Bankers Association, Washington, 1982, s. 55.

(61) Frederic S. MISHKIN, **The Economics of Money, Banking and Financial Markets**, 2nd Ed., Scott Foresman and Company, Boston, 1989, s. 45.

- Kaynak kullanımında etkinlik sağlama,
- Vade dönüşümünü gerçekleştirme,
- Kaydi para yaratma,
- Para politikasının yürütülmesinde aracılık yapma,
- Uluslararası ticaretin ve ödemelerin gerçekleşmesine aracılık etme.

Yukarıda sayılan işlevler gözönüne alındığında bankacılık sisteminin ekonomideki önemi açıktır.

24 Ocak 1980 tarihinde uygulamaya konulan istikrar programı ve bu istikrar programına dışa açılma, serbest pazar ekonomisine geçiş, liberalleşme gibi amaçların eklenmesi bankacılık alanındaki gelişmeleri de etkilemiştir. Dünyada finansal piyasaların deregülasyonu sürecinin yaşandığı 1980'li yıllarda Türk Bankacılık Sistemi de kaçınılmaz olarak bunlardan etkilenmiştir. Söz konusu değişimin kavranabilmesi için 1980 öncesi Türk Bankacılık Sistemi'nin özelliklerini başlıklar halinde sıralamakta yarar vardır. Buna göre Türk Bankacılık Sistemi'nin 1980 öncesi genel özellikleri şunlardır⁽⁶²⁾.

1. Kontrol altında tutulan ve düşük düzeylerde belirlenen mevduat ve kredi faiz oranları nedeniyle bankaların ve şirketlerin ucuz maliyetli fonlarla çalışmaya alışmaları ve dolayısıyla çok şubeli bankacılığın yaygınlaşması,

2. Bankacılık sisteminin içe dönük bir yapıya oturtularak, uluslararası piyasalara kapalı olması,

3. Kalkınma planları ile mali örgütlenmeye ve bankaların kaynak kullanımına yön verilmesi,

(62) Tuncay ARTUN, "Türk Mali Sistemi: Değişim ve Maliyeti", BIRAKINIZ YAPSINLAR BIRAKINIZ GEÇSİNLER, Ankara, 1985, s. 49-51.

4. Yeni ticaret bankalarının sınırlandırılması, bu alanda faaliyet gösterecek yerli ve yabancı yeni kuruluşlara işin verilmemesi,

5. Holding bankacılığın gelişmesi,

6. Nitelikli personel eksikliği,

7. Sistemin plansız, denetimden yoksun, irrasyonel çalışma düzeni içerisinde bulunması,

8. Özel amaçlarla kurulan bankaların bu görevlerinden uzaklaşarak, tüm bankaların tek tip hizmet sunması (Ziraat Bankası, Halk Bankası, Emlak Kredi Bankası, Etibank, Sümerbank gibi),

9. Bankaların yeni finansal araçlar geliştirmesine engel olan katı bir Bankalar Kanunu.

Sıralanan bu özellikleri Türk Bankacılık Sistemi 1980 öncesi dönemde çağdaş bankacılıktan uzak, içe dönük ve klasik kalıplar içerisinde kalmış bir bankacılık sistemi görüntüsü vermektedir.

II.1980 SONRASI TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ

1980'li yılları ekonomik istikrar, yapısal uyum ve dışa açılmaya ağırlık veren ekonomik politikalara uyum süreci olarak yaşayan Türk bankacılık sektörü, özellikle 1986 yılı sonrasında önemli yapısal değişimler göstermiştir. Söz konusu değişiklikleri mevduatlar ve kredilerdeki gelişmeler başlıkları altında ayrı ayrı inceleyeceğiz.

A- MEVDUATIN YAPISI

1. Mevduatın Tanımı

Gerçek ve tüzel kişilerin faiz veya herhangi bir ivaz karşılığında ve istenildiği anda veya belli bir süre sonunda ya da belli bir ihbar süresine uyarak geri almak üzere yatırdıkları Türk Parası veya yabancı paralara mevduat denir.

2. Mevduatın Türleri

24.04.1985 tarih ve 3182 Sayılı Bakanlar Kanunu'nun 34. maddesi T.C. Merkez Bankası'nca tesbit edilecek vade ve türlerine göre mevduat hesaplarının tasnif edileceği hükmünü getirmiş ve bu tasnif 14.07.1987 tarih ve 19517 sayılı resmi gazetede yayımlanmıştır.

Bu tasnife göre mevduat hesapları aşağıdaki gibi tasnife tabi tutulacaktır.

- a- Tasarruf Mevduatı
- b- Mevduat Sertifikası
- c- Resmi Kuruluşlar Mevduatı
- d- Ticari Kuruluşlar Mevduatı
- e- Diğer Kuruluşlar Mevduatı
- f- Bankalar Mevduatı

İlgili 34. madde, tasarruf mevduatının diğer mevduat hesaplarından ayrı gösterilmesini hükme bağlamış ve bu tür mevduatın tarifini yapmıştır. Maddeye göre tasarruf mevduatı: "Gerek kişiler tarafından bu nam altında açtırılan ve

ticari işlemlere konu olmayan mevduattır"⁽⁶³⁾. Ancak vadesiz tasarruf mevduatı hesapları üzerine münhasıran çek keşide edilmesi, ticari işlem sayılmaz.

Diğer taraftan 01.01.1986 tarihinden itibaren tüm bankalarca uygulamaya konulmuş bulunan "tek düzen hesap planı" gereği Türk Lirası Mevduat Hesapları aşağıdaki hesaplarda izlenmektedir;

- 1- Tasarruf Mevduatı
- 2- Mevduat Sertifikaları
- 3- Resmi Kuruluşlar Mevduatı
- 4- Ticari Kuruluşlar Mevduatı
- 5- Diğer Kuruluşlar Mevduatı
- 6- Vadesinde ibraz edilmeyen mevduat sertifikaları
- 7- Dövizde dönüştürülebilir Türk Lirası Mevduatı
- 8- Bankalararası Mevduat

19.12.1983 tarih, 18256 sayılı Resmi gazetede ilan edilen T.C. Merkez Bankası'nın 16.12.1986 tarih 83/7507 sayılı kararına göre,

- 6 ay ve daha uzun vadeli mevduat, vadeli mevduat
- 6 aydan kısa vadeli mevduat, vadesiz veya ihbarlı mevduat olarak tarif edilmiştir.

Bu kararlar ilgili olarak yayınlanan tebliğlerde uygulanacak faiz oranları açısından mevduat hesapları;

- vadesiz
- 1 ay vadeli

⁽⁶³⁾ Muharrem MÜFTÜOĞLU, **Banka ve Muhasebesi**, A.Ü. Ya. No. 326, A.M.Y.O. Ya. No. 1, Eskişehir, 1989, s. 51.

- 3 ay vadeli
- 6 ay vadeli
- 1 yıl vadeli

tasarruf mevduatı ve diğer kuruluşlar mevduatı için

- 2,3,4 ve 5 yıl vadeli değişken faizli mevduat olarak sınıflandırılmıştır.

Resmi mevduatı, genel bütçeli daire ve kurumlarla, katma bütçeli daire ve kurumlara, mahalli idarelere, kanunla kurulmuş döner sermayeli teşekküllere, mahkemelere, icra iflas dairelerine ve kanunla kurulmuş sosyal sigorta kurumlarına ait mevduatı kapsamaktadır.

Ticari Mevduat, her çeşit ortaklıklarla, tüccarların ticarethane ve firmalarına, cemiyet, kooperatif ve birliklerin ticari işlemlerine, iktisadi devlet teşekkülü şeklindeki işletmelere ve bunlara bağlı teşebbüs ve müesseselere, devlet ve mahalli idarenin koyduğu sermaye ile kurulmuş şirketlere ve bunlara bağlı teşebbüs ve müesseselere ait mevduatı kapsamaktadır.

Bankalar Mevduatı, bankaların birbirine yatırdıkları mevduatı kapsar⁽⁶⁴⁾.

Vadesiz Mevduat, gerçek ve tüzel kişilerin istenildiği anda çekebilecekleri yani belli bir vadeye tabi olmayan düşük faizli mevduat türüdür.

Vadeli Mevduat ise, gerçek ve tüzel kişilerin belirli bir vade ve belirli bir faiz oranı ile yatırdıkları mevduat türüdür. Vadeli mevduatta para vade sonuna kadar banka tarafından rahatça kullanılabilirdiği için likidite açısından bankaya kolaylık sağlar bu yüzden faiz oranı, vadesiz mevduat faiz oranından daha yüksektir.

(64) Tezer ÖCAL, **Para Teorisi (Doktriner Gelişim, Teori, Analiz)**, B. 2, Ankara, 1978, s. 50.

Türk Ticaret Kanunu'nun 87. maddesi gereğince mevduat hesabı açılması ile banka ve tasarruf sahibi arasında bir cari hesap sözleşmesi söz konusu olmaktadır. Bakanlar Kanunu'nun 35. maddesi istisnai haller hariç, mevduat sahiplerinin mevduatlarını diledikleri anda geri alma hakkını tanımaktadır. Bununla birlikte mevduat sahibi ile banka arasında vade ve ihbar süresi hakkında kararlaştırılan şartlar saklıdır. Vadeli ve ihbarlı mevduatın vade ve ihbar müddetinden önce çekilmesi bankaların muvaffakati halinde uygulanacak azami faiz oranı, mevduatın yatırıldığı tarih ile çekiliş tarihleri arasındaki süreye göre hesaplanır.

30.06.1987 tarih, 87/11921 sayılı mevduat ve kredi faiz oranları hakkındaki kararın 7. maddesi gereği, vadeli mevduatın bankanın izni ile vadesinden önce çekilmesi halinde bu mevduata vadesiz mevduat faiz oranı uygulanır.

Ülkemizde tasarruf mevduatı, diğer mevduat türlerine göre daha istikrarlıdır. 1 Temmuz 1980 tarihinden sonra faiz oranlarının serbest bırakılmasına paralel olarak, Türk Bankacılığı'nın yüzü değişmekte ve bankalar, vadeli mevduatı çekici yapan bir rekabet içine girmiş bulunmaktadır. Dolayısıyla tasarruf mevduatı içinde, vadeli ve vadesiz mevduat ayrımı daha da önem kazanmaktadır⁽⁶⁵⁾.

3. Mevduatlardaki Gelişmeler

a. Genel Olarak

Bilindiği gibi bir bankanın kaynaklarının en önemli bölümünü oluşturan unsur mevduatlardır. Örneğin, 1993 yılı sonu itibariyle mevduatların toplam

⁽⁶⁵⁾ PARASIZ, s. 135.

banka kaynakları içindeki payı yaklaşık %70 civarındadır. Kaynaklar arasındaki bu önemi nedeniyle mevduatların gösterdiği gelişim bankacılık sektörü açısından diğer gelişmeleri de beraberinde getiren bir faktör olarak değerlendirilmekte ve ayrıntılı bir incelemeyi gerektirmektedir.

1993 yılı sonunda genel mevduat hacmi, diğer bir deyişle TL mevduat ile Döviz Tevdiat Hesapları (DTH'lar) toplamı, bir önceki yıl sonuna göre, cari fiyatlarla %78.4 oranında artarak 544-965.8 milyar TL'lik bir boyuta ulaşmıştır. Bir önceki yıl ise toplam mevduat %81.1 oranında artış göstermiştir. 1993 yılında mevduat %71.1 oranında artarken, DTH'larda artış %91.1 oranında olmuştur. 1992 yılında ise TL mevduat cari fiyatlarla %68.3 oranında artış gösterirken DTH'lar %108.1 oranında artmıştır.

1970-1993 döneminde TL mevduattan gelişmeler mevduat türleri itibari ile ayrıntılı olarak, Tablo 1'den izlenebilir. 1985 yılından itibaren mevduat ayrımı değiştiğinden tablo iki bölümlü, 1985 öncesi ve sonrası olarak düzenlenmiştir.

Tablo 1: 1970-1984 TL Mevduatta Gelişmeler (Milyon TL)

Yıllar	Tasarruf Mevduatı	Ticari Mevduat	Resmi Mevduat
1970	25.043	7.270	3.933
1971	33.229	9.462	5.785
1972	42.103	12.978	7.913
1973	53.523	16.212	10.498
1974	64.604	22.836	11.628
1975	82.866	32.374	17.134
1976	97.409	45.357	20.080
1977	123.245	63.936	26.080
1978	160.757	87.280	35.348
1979	237.200	155.976	50.925
1980	385.812	286.963	84.125
1981	909.152	469.798	157.391
1982	1.513.943	660.088	220.334
1983	1.943.851	819.749	365.255
1984	3.270.778	1.169.290	571.042

Tablo 1a: 1985-1993 TL Mevduatta Gelişmeler (Milyar TL)

Yıllar	Tasarruf Mevduatı	Mevduat Sertifikası	Ticari Mevduat	Resmi Mevduat
1985	4.187,1	668,2	1.911,7	886,4
1986	5.752,6	787,7	3.192,3	1.325,3
1987	6.929,2	1.392,1	5.179,0	2.237,3
1988	12.711,3	1.251,1	6.528,8	1.485,8
1989	22.831,4	1.978,4	9.627,9	1.698,8
1990	32.569,3	2.381,9	14.597,4	3.519,4
1991	57.388,4	3.396,3	21.715,7	3.151,4
1992	90.906,0	3.708,7	36.247,5	6.612,9
1993	123.429,8	3.064,2	56.864,2	12.591,7

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları

Not: 1985 yılı öncesinde, mevduat sertifikası, tasarruf mevduatının içinde yer almaktaydı.

1993 yılında ve daha uzun dönemli olarak 1970-1993 döneminde TL mevduatta gözlenen gelişmeler şöyle özetlenebilir⁽⁶⁶⁾.

(i) 1993 yılında mevduatta artış hızı, hafifçe de olsa bir önceki yıla göre yavaşlamıştır. 1992 yılında toplam mevduat cari fiyatlarla %81.1 oranında artmış iken, artış hızı 1993 yılında %78.4'e gerilemiştir. Bir önceki yıla göre, TL mevduat artış hızı %68.3 den %71.1'e yükselirken, DTH'lar daki artış hızı %108.1 den %91.1'e gerilemiştir. Artış hızlarındaki bu farklı yönlerde gelişmeye karşın, DTH'lardaki artış hızı yine de TL mevduat artış hızının çok üstünde olmuştur.

(ii) Toplam mevduatın TL ve DTH olarak bileşimi değişmiş, DTH'ların toplam mevduat içindeki payı yükselmiştir. DTH'ların 1993 yılında %91.1 oranında artması sonucu, bir önceki yıla göre, DTH'ların toplam mevduat içindeki payı %36.8'den %39.4'e yükselirken, TL mevduatın payı da %63.2'den %60.6'ya gerilemiştir.

aa. Tasarruf Mevduatın Gelişimi

1993 yılında tasarruf mevduatı artış hızı, bir önceki yıla göre göze çarpıcı bir şekilde yavaşlamış, cari fiyatlarla %58.4 den %35.8'e gerilemiştir. Tasarruf mevduatı, düzenli gelişme gösteren bir mevduat türü olmayıp, artış hızları cari fiyatlarda önemli ölçüde dalgalanma göstermektedir. Son yıllarda bu dalgalanmanın büyük boyutlu olduğu gözlenmektedir.

Tasarruf mevduatı cari fiyatlarla 1988 yılında %83.4 ve 1989 yılında %79.6 oranında arttıktan sonra artış hızı 1990 yılında %42.7'ye gerilemiş,

⁽⁶⁶⁾ Öztin AKGÜÇ, "1993 Yılında Bankalar, Mevduat ve Krediler", BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR DERGİSİ, Ağustos 1994, s. 5-8.

1991 yılında yeniden %76.0'a yükseldikten sonra 1992 yılında %58.4'e, 1993 yılında da %35.8'e düşmüştür. Gelişmeler, tasarruf mevduatı artış hızını, ekonominin büyüme hızından çok, izlenen faiz politikası ile alternatif yatırım araçlarının veriminin belirlediğini ortaya koymaktadır. Gerçekten ekonominin canlı olduğu, büyüme hızının %10'a ulaştığı 1990 yılında tasarruf mevduatı, cari fiyatlarla %42.7 oranında artışla en yavaş artan mevduat türü olurken, ekonomik büyüme hızının binde 3 dolaylarında bulunduğu 1991'de %76.0 oranında artışla en hızlı artan mevduat türü olmuştur. 1993 yılında ekonominin reel büyüme hızının %7.2 olmasına karşın, tasarruf mevduatı artış hızı yavaşlamış, en yavaş artan mevduat türü olmuştur. Gelişmeler tasarruf mevduatının, özellikle vadeli mevduatın, faize ve alternatif yatırım araçlarının getirisine karşı duyarlı olduğunu göstermektedir.

1993 yılında mevduat sertifikasında yavaşlama, daha doğrusu azalış çok belirgindir. 1992 yılında cari fiyatlarla da olsa %9.2 oranında artan mevduat sertifikasının artış hızı, 1993 yılında eksi %17.4 olmuştur. 1992 yılından itibaren repo işlemlerinin yasallaşması, bankaların varlığa dayalı menkul kıymet çıkarmaları, parasal birikimlerin getirisi daha yüksek repo işlemlerine ve VDMK alımına yönelmesine neden olmuştur. Mevduat sertifikaları için ikinci pazarın gelişmemiş olması, aracilar eliyle para piyasalarında pazarlama olanağının bulunmaması, Veraset ve İntikal Vergisi'nden kaçınmak dışında vergi avantajının olmaması, ülkemizde mevduat sertifikasının gelişmesini sınırlayan diğer etkenler olmaktadır.

bb. Ticari Mevduatın Gelişimi

1993 yılında ticari mevduat artışı, bir önceki yıla göre yavaşlayarak, artış hızı cari fiyatlarla %66.9'dan %56.9'a gerilemiştir. Ticari mevduat artış hızının TL mevduat artış hızı ortalaması altında olması nedeniyle, ticari mevduatın TL

mevduat içindeki payı, bir önceki yıla göre gerilemiş , 1992 yılında %18.8 iken 1993 yılında %17.2 olmuştur. 1993 yılında ekonomideki canlılığa karşın ticari mevduat artış hızı yavaşlamıştır.

Ticari mevduat artış hızı, yıllar itibariyle, ekonomideki gelişmelerin yönüne göre dalgalanma göstermektedir. 1980-1992 dönemindeki ticari mevduatın yıllar itibariyle göstermiş olduğu artış hızı, cari fiyatlarla sırasıyla %84.0, %64.0, %40.5, %21.2, %42.6, %63.5, %67.0, %62.2, %26.1, %47.5, %51.6, %48.1, %66.9 ve %56.9 olmuş, düzenli bir gelişme göstermemiştir. Anılan dönemde ticari mevduatta artış hızı, cari fiyatlarla %84.0 ile %21.2 arasında dalgalanmıştır.

Ticari mevduatın toplam TL mevduat içindeki payı, 1980 yılından bu yana, azalma eğilimi göstermektedir. 1980 yılındaki ticari mevduatın toplam mevduat içindeki payı %35.3 iken, bu pay 1993 yılında %17.2'ye kadar gerilemiştir. 1980'den sonra ticari mevduatın toplam mevduat içindeki payı 1986 ve 1987 yılları dışında sürekli azalmıştır. Ekonominin büyüme hızı ile birlikte enflasyon oranı, ticari mevduatın artış hızını belirleyen en önemli etkenler olarak görülmektedir.

Son yıllarda ekonomide repo işlemlerinin yaygınlaşması, firmaların geçici fon fazlalarını repo işlemleriyle değerlendirmeleri, 1987 yılından bu yana kuşkusuz ticari mevduat artış hızını frenleyen diğer bir etmen olmaktadır.

Ticari mevduat yıl sonlarında yapılan işlemlerle kabarık gösterilmeye elverişli mevduat türüdür. Bankalarımız genellikle yıl sonlarında ticari mevduatı kabarık göstermektedirler. Ancak, bu işlem her yıl sistematik bir şekilde yinelenmediğinden, genel eğilimi fazla etkilememektedir.

cc. Resmi Mevduatın Gelişimi

1993 yılında hızlı artış gösteren bir mevduat türü resmi kuruluşlar mevduatı (resmi mevduat) olmuştur. 1990 yılında %107.2 oranında artışla en hızlı artan mevduat türü olan resmi mevduat, 1991 yılında salt tutar olarak dahi bir önceki yıl düzeyini koruyamamış, %10.5 oranında azalmış, 1992 yılında %109.8 oranında, 1993 yılında da %90.4 oranında artmıştır. Resmi mevduatın TL mevduat içindeki payı 1991 yılı sonunda %2.8'e değin gerilemişken, 1992 yılında %3.4'e, 1993 yılında da %3.8'e yükselmiştir. Resmi mevduat TL mevduat içinde %10.0 dolayında pay taşırken 1988 yılında tanım değişiklikleri yapılarak, sosyal güvenlik kurumları mevduatının diğer kuruluşlar mevduatı kapsamına alınması üzerine, toplam mevduat içindeki payı önemli boyutta azalmıştır.

T.C. Merkez Bankası Yasası'na göre: "Hazine ve katma bütçeli idarelerle, özel idare ve belediyelere ait paraların, kurulu olduğu yerde Merkez Bankası şubelerine, kurulu bulunmadığı yerlerde de muhabirlerine yatırılması" zorunlu bulunmaktadır (1211 sayılı kanun M.41) Bu nedenle de resmi mevduat, T.C. Merkez Bankası'nın muhabiri T.C. Ziraat Bankası'nda toplanmaktadır. Nitekim 1993 sonu itibariyle de resmi mevduatın %83.0'ı T.C. Ziraat Bankası'nda bulunmaktadır. Kamusal sermayeli bankaların resmi mevduat içindeki payları toplamıda %98.6'ya yükselmektedir.

Geniş bir zaman aralığı içinde bankacılık sisteminde mevduat bileşimi incelendiğinde, önemli değişimler gözlenmektedir. Mevduatın ana gruplar itibariyle bileşimi ve bu bileşimde 1970-1993 döneminde oluşan Tablo 2 ve Şekil 1'den incelenebilir. Mevduat ayrımı 1985 yılından itibaren değiştiğinden, Tablo 2 iki bölümlü olarak düzenlenmiştir⁽⁶⁷⁾.

(67) AKGÜÇ, "1993 Yılında ...", s. 10.

Tablo 2: Mevduatın Ana Gruplar İtibariyle Bileşimi (1970-1984) (%)

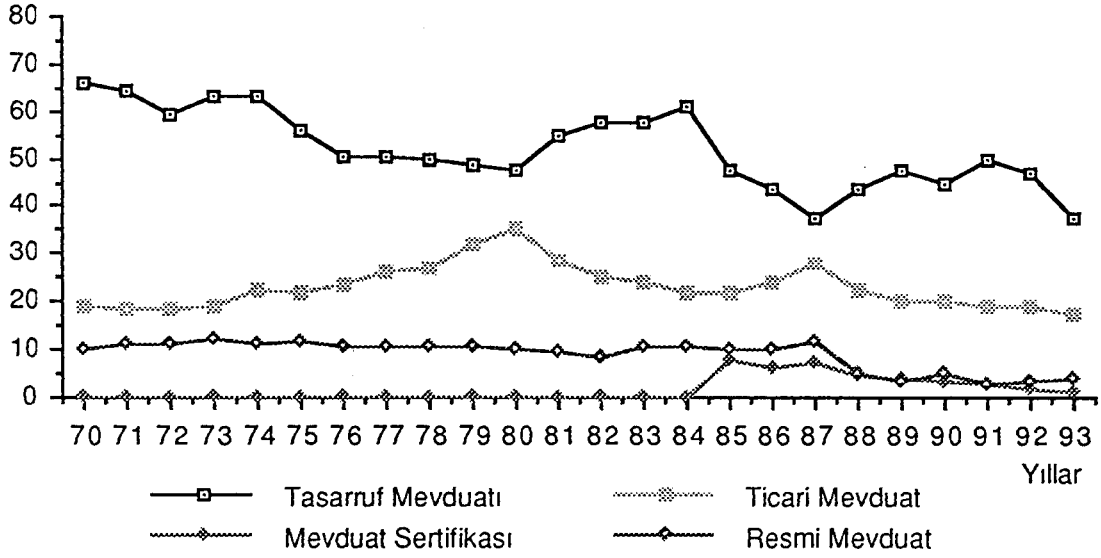
Yıllar	Tasarruf Mevduatı	Ticari Mevduat	Resmi Mevduat
1970	65.8	19.1	10.3
1971	64.4	18.4	11.2
1972	59.3	18.3	11.2
1973	63.4	19.2	12.4
1974	63.0	22.3	11.3
1975	55.7	21.8	11.5
1976	50.3	23.4	10.4
1977	50.6	26.3	10.7
1978	49.8	27.0	10.9
1979	48.4	31.8	10.4
1980	47.4	35.3	10.3
1981	55.1	28.5	9.6
1982	57.9	25.2	8.4
1983	57.4	24.2	10.8
1984	60.9	21.7	10.6

Tablo 2a: Mevduatın Ana Gruplar İtibariyle Bileşimi (1985-1993) (%)

Yıllar	Tasarruf Mevduatı	Mevduat Sertifikası	Ticari Mevduat	Resmi Mevduat
1985	47.5	7.6	21.7	10.1
1986	43.5	6.0	24.1	10.0
1987	37.3	7.5	27.9	12.0
1988	43.9	4.3	22.5	5.1
1989	47.4	4.1	20.0	3.5
1990	44.8	3.3	20.0	4.8
1991	50.0	3.0	18.9	2.8
1992	47.1	1.9	18.8	3.4
1993	37.4	0.9	17.2	3.8

Not: 1985 yılı öncesinde mevduat sertifikası, tasarruf mevduatı kapsamında gösterilmiştir.

Şekil 1: Mevduatların Ana Gruplar İtibariyle Bileşimi

Kaynak: Tablo 2-2a

Bankalardaki TL mevduat bileşimi 1970-1993 gibi oldukça uzun bir zaman kesiti içinde incelendiğinde, tasarruf mevduatının payının 1980 yılına kadar sürekli düştüğü, anılan yıldan sonra 1984 yılına kadar yükseldiği, 1985, 1986 ve 1987 yıllarında gerilediği, 1988 ve 1989 yıllarında yükseldiği, 1990 yılında düştükten sonra 1991 yılında, 1985'den bu yana en yüksek düzeyine çıktığı, 1992 yılında yeniden %47.1 olarak 1985 düzeyinin altına, 1993 yılında da 1987 dışında inceleme döneminin en düşük düzeyine indiği görülmektedir. Tasarruf mevduatının toplam mevduat içindeki payında gözlenen bu dalgalanma, bir ölçüde tanım veya kapsam değişikliğinden kaynaklanmaktadır. 1985 öncesinde tasarruf mevduatı içinde gösterilen mevduat sertifikası, anılan tarihten itibaren ayrıca gösterilmeye başlanmıştır. Tanım değişikliği dışında faiz politikası, kur politikası, döviz tevdiat hesapları uygulaması da kuşkusuz tasarruf mevduatı üzerinde etkili olmaktadır.

Ticari mevduatın toplam mevduat içindeki payı 1970-1980 döneminde sürekli artış gösterdikten sonra, 1980'den sonra firmaların içinde bulunduğu likidite sıkıntısı nedeniyle giderek azalmış 1984 ve 1985 yıllarında %21.7'ye

değın düşmüştür. 1985 yılından sonra hızlanan ticari mevduat artışı, 1988 yılında yeniden yavaşlayarak %22.5'e düşmüştür. 1989 ve 1990 yıllarında ticari mevduat artış hızının yükselerek sırasıyla %47.5 ve %51.6'ya çıkmasına karşın; ticari mevduatın toplam TL mevduatı içindeki payı, %20.0'ye değın gerilemiştir. 1991 yılından itibaren ticari mevduat artış hızının, genelde TL mevduat artış hızının da gerisinde kalması sonucu pay anılan yılda %18.9'a, 1992'de %18.8, 1993 yılında da %17.2'ye değın inmiştir. Ticari mevduatın toplam TL mevduat içindeki payı, 1990'lı yılların başlarında 1970'li yılların başlarındaki düzeyinin de altında bulunmaktadır.

b. Nominal Gelişmeler

Ele aldığımız 1980-1992 döneminde nominal mevduatların vadeli ve vadesiz mevduat ayırımına göre yıllar itibariyle seyri Tablo 3-4, Şekil 2'den izlenebilir.

Tablo 3: Vadesiz Mevduatlar (Türlerine Göre - Milyar TL)

Yıllar	Ticari	Tasarruf	Resmi	Döviz	Diğer	Toplam
1980	290.7	182.6	40.7	0.0	44.6	558.6
1981	467.4	209.6	83.6	0.0	57.2	817.8
1982	666.7	255.2	92.1	0.0	69.9	1083.9
1983	843.3	527.5	161.5	0.0	146.1	1678.4
1984	1124.7	406.4	225.3	0.0	149.2	1905.6
1985	1663.9	514.1	367.4	0.0	210.7	2756.1
1986	2718.5	877.6	430.3	794.6	330.4	5151.4
1987	4445.2	1491.0	693.3	1997.8	464.6	9091.9
1988	5259.4	1840.7	1370.5	3086.8	773.7	12331.1
1989	7907.8	3396.3	1630.5	4076.3	1389.9	18400.8
1990	11892.6	5261.1	3307.6	5285.2	3524.4	29270.9
1991	17530.3	7293.6	2993.3	11271.1	5685.2	44774.1
1992	20103.2	9597.3	6179.0	23667.6	6010.1	65557.2
1993	47823.4	19421.6	11988.0	52553.2	12760.4	143526.2

Kaynak: T.C. Merkez Bankası üç aylık Bültenleri

İlgili mevduat rakamları oluşturulurken vadesiz ve vadeli TL mevduat hesaplarına ilave olarak vadeli ve döviz tevdiat hesapları dahil edilmiş, bankalar arası mevduat dışarıdan tutulmuştur⁽⁶⁸⁾.

Şekilde ilk göze çarpan nokta, incelenen dönemin başı ve sonu arasında geçen 14 yılda vadesiz mevduatlardaki yaklaşık 116 katlık, vadeli mevduatlardaki yaklaşık 970 katlık nominal artıştır.

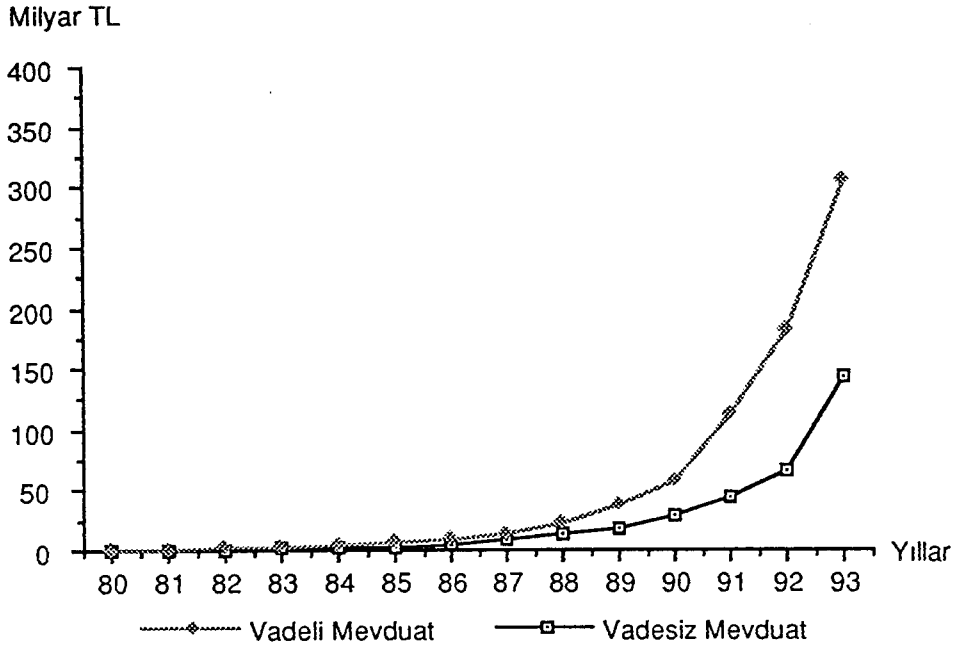
Tablo 4: Vadeli Mevduatlar (Türlerine Göre - Milyar TL)

Yıllar	Ticari	Tasarruf	Mev. Sert.	Döviz	Resmi	Diğer	Toplam
1980	1.0	137.8	22.2	0.0	0.9	24.9	186.8
1981	2.9	492.1	150.5	0.0	1.3	64.9	691.7
1982	6.4	840.3	257.6	0.0	1.6	167.7	1273.6
1983	11.3	1163.3	113.8	0.0	11.6	151.7	1451.7
1984	121.1	2350.6	273.8	281.4	30.1	299.6	3356.6
1985	346.3	3661.4	673.3	767.4	123.1	438.7	6010.2
1986	619.3	4848.2	787.3	1925.1	258.1	664.1	9102.1
1987	875.3	5400.5	1367.3	3552.6	327.0	1376.6	12899.3
1988	1243.3	10799.4	1240.2	6324.9	110.9	2620.8	22319.5
1989	1713.3	19440.3	1955.2	9960.4	61.2	4473.2	37603.3
1990	2631.6	27257.6	2382.1	16488.2	203.8	9344.8	58308.1
1991	4108.0	50011.0	3396.5	40708.1	143.0	15019.9	113386.5
1992	5024.2	69945.3	3978.2	77848.6	268.4	23573.2	180637.9
1993	9022.5	103674.6	3038.2	144811.5	551.7	42822.2	303920.7

Kaynak: T.C. Merkez Bankası üç aylık Bültenleri

⁽⁶⁸⁾ Bir bankanın başka bir bankadaki mevduatı karşı banka bilançosunun pasifinde, mevduat sahibi bankanın bilançosunun ise aktifinde yer alacaktır. Bankacılık sistemi bir bütün olarak düşünüldüğünde bilanço özdeşliğinin bir gereği olarak iki kalem birbirini götürüleceğinden bu tür mevduatlar toplam mevduat rakamlarına dahil edilmemektedir.

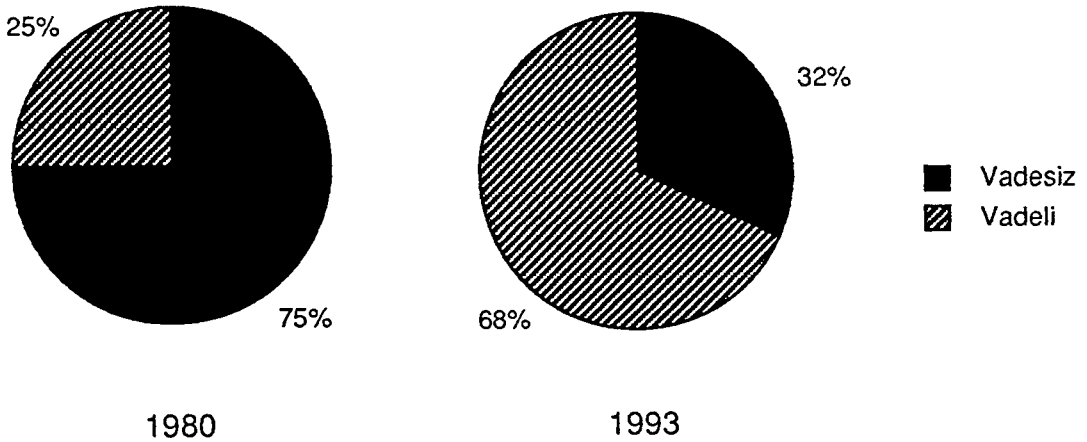
Şekil 2: Toplam Mevduatlar (Nominal)

Kaynak: Tablo 3-4

Vadeli mevduatlardaki bu çok hızlı artışa bağlı olarak ülkemizde toplam mevduatın yapısı da değişime uğramıştır. Örneğin Şekil 3'den de görüleceği gibi 1980 yılında toplam mevduatın %75'i vadesiz, %25'i vadeli mevduatlardan oluşurken; 1992 yılında bu yapıdan vadesiz mevduatların payı

Şekil 3: Mevduatın Yapısındaki Değişim

%27'e düşerken vadeli mevduatların payı %73'e çıkmıştır. İncelenen dönem içinde bu tür bir yapı değişikliğinin ortaya çıkması, bir yandan 1980 öncesi Türk Bankacılık sisteminin ucuz kaynak maliyeti (enflasyon nedeniyle negatif kaynak maliyeti) ile çalışmaya yönelik yapısını vurgularken, bir yandan da 1980 yılından itibaren uygulanan liberalizasyona yönelik önlemlerin finansal yapıda gerçekleştirdiği değişimi vurgulaması nedeniyle ilginçtir. Nitekim bu başlangıçta belirtildiği gibi etkin çalışan bir ticari bankacılık sisteminin yerine getirmesi beklenen fonksiyonlardan bir tanesi de vade dönüşümünü, yani fonları sistemde daha uzun süre kalacak şekilde çekmeyi gerçekleştirebilmesidir. 1980 öncesi dönemde sistem bu aracın tam tersi bir yönde çalışırken 90'lı yıllarda Türk Bankacılık sisteminin bunu gerçekleştirdiği görülmektedir. Ancak hemen belirtelim ki bazı yazarlar bu dönüşümü maliyetinin çok yüksek olması nedeniyle eleştirmektedirler⁽⁶⁹⁾. Mevduatların yapısındaki bu dönüşüm izlenen faiz politikası ile yakından ilgilidir. 24 Ocak 1980 istikrar programı sonrasında Temmuz ayı içerisinde çıkarılan 70 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile, istikrar programının fiyatların belirlenmesini piyasa mekanizmasına bırakan ayağı finansal piyasalara da kaydırılmıştır. Böylece sözkonusu kararname ile faiz oranları üzerindeki tüm kontrolleri kaldıran ve bankaların mevduat sertifikası çıkartmasına olanak tanıyan ve "Temmuz Bankacılığı" olarak adlandırılan bir finansal liberalizasyon uygulaması yürürlüğe konmuştur. Örneğin 1971 yılında 1 yıl vadeli mevduata ödenen nominal brüt faiz oranı %12 iken, sözünü ettiğimiz uygulama ile %33'e çıkmıştır. Faiz oranlarına ilişkin bu saptamayı yaparak izlenen faiz politikasının değerlendirilmesini sonraki bölüme bırakıyoruz.

c. Reel Gelişmeler

Türkiye gibi uzun yıllar yüksek enflasyon baskısı altında çalışan bir ekonomide nominal değerler genel trendi göstermesine karşın, doğru tespitlerde bulunabilmek reel değerlerinde incelenmesini gerektirir.

⁽⁶⁹⁾ ARTUN, s. 62.

Nitekim mevduatlara ilişkin reel değerleri gösteren Tablo 5 ve Şekil 4' incelediğimizde farklı bir tablo ile karŐılaŐmaktayız.

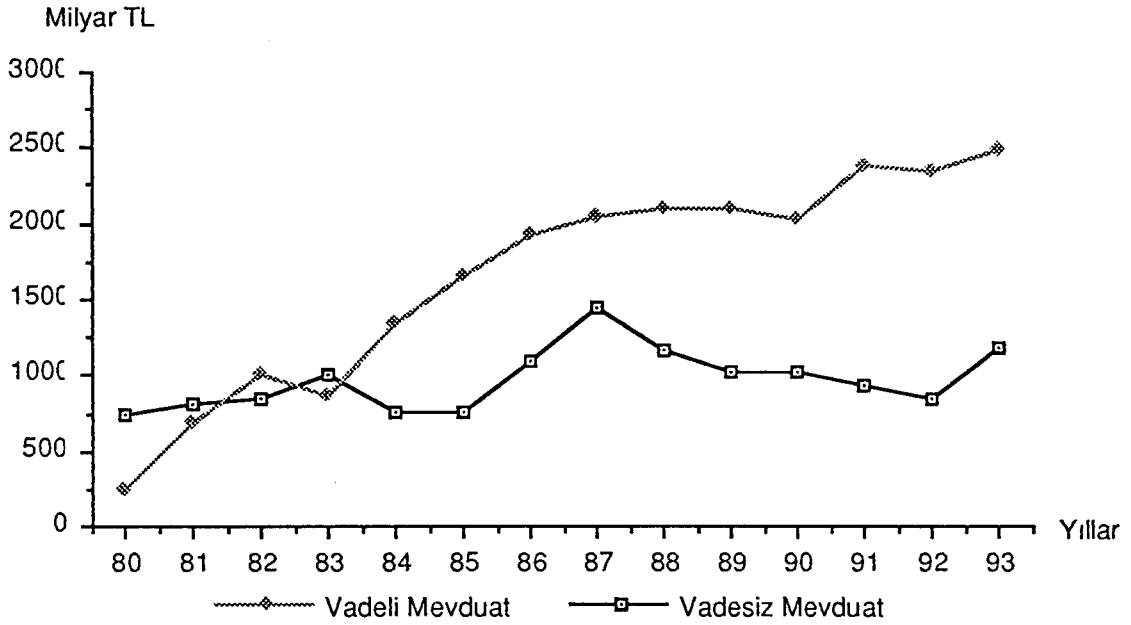
Öncelikle incelenen dönemin baŐındaki ve sonundaki değerlere göre reel vadesiz mevduatlar hemen hemen sabit düzeyde kalırken, reel vadeli mevduatlar sadece 10 kat artmıştır. Şekil 16'da görüldüğü gibi Temmuz Bankacılığı ile reel olarak pozitif dönüşen vadeli mevduat faiz oranlarına bağlı olarak reel mevduatlarda artarken 1983 yılında bu artış yerini düŐüŐe bırakmıŐtır. Bu durum 1982 yılında finansal piyasalarda yaşanan krize bağlı olarak halkın bankacılık sisteminde olan güvenindeki sarsılma ile aÇıklanabilir.

Tablo 5: Reel Mevduatlar

Yıllar	Reel Vadeli Mevduatlar	Reel Vadesiz Mevduatlar
1980	250.7	749.8
1981	691.7	817.8
1982	998.9	850.1
1983	871.4	1007.4
1984	1340.5	761.0
1985	1657.9	760.3
1986	1921.1	1087.3
1987	2050.8	1445.4
1988	2096.9	1158.5
1989	2100.2	1028.0
1990	2031.6	1019.8
1991	2380.3	939.9
1992	2347.4	851.9
1993	2493.4	1177.5

Kaynak: Tablo 3-4

Şekil 4: Toplam Mevduatlar (Reel)

Kaynak: Tablo 5

Nitekim Dünya Bankası bu konuda şu değerlendirmeyi yapmaktadır⁽⁷⁰⁾.

«... Ekonomik yapıdaki değişiklikler işletme karlarını azaltırken firmaların değişen bu ekonomik yapıya uyum göstermekle zorlandıklarına işaret etmekteydi. (Artan İşletme sermayesi nedeniyle) İş aleminde karşılaşılan finansal problemler zorunlu olarak bankacılık sektörüne de yansırken, özellikle küçük bankalardaki batık krediler kıt kaynaklar için rekabeti hızlandırdı. Likidite gereksinimi içinde olan bankalar mevduat faiz oranlarını artırırken büyük bankaların aralarında yaptıkları “centilmenlik anlaşması” bu rekabeti sınırlandırmaya yetmedi ve rekabet hızlanarak devam etti. 1981 yılından sonra yasaklanmış olmasına rağmen bankalar bankerler aracılığı ile çok büyük miktarlarda mevduat sertifikasını

⁽⁷⁰⁾ World Bank, World Development Report 1989, Oxford University Press, Washington D.C., 1990, s. 124-125.

piyasaya sürmüşlerdi. Bu şekilde yaratılan ilave finansal kaynaklar acil yükümlülükleri karşılamakta ve yeni ödenmeyen kredilerin refinansmanında kullanılmaktaydı. Diğer bir ifade ile zaten iflasa sürüklenmiş olan bir çok şirket bu sayede borçlanmaya devam etti. Neticede likidite sorunu nedeniyle zorunlu karşılık yükümlülüklerini yerine getiremedikleri tespit edilen bazı bankalar gerekçe gösterilerek 1992 yılı ortalarında yönetim tarafından duruma müdahale edildi. Bu müdahaleyle iflasa sürüklenmiş olan 5 banka kamu bankalarına devredilirken, mevduat faiz oranlarının tavan uygulaması tekrar yürürlüğe kondu ve kamu kesiminin finansal sektör üzerindeki kontrolü artırıldı. Bu arada en büyükleride dahil olmak üzere bankerlerin hemen hemen tamamı iflas etti ve finansal sistemden büyük bir fon sıkıntısı yaşandı..»

1993 yılı sonunda yapılan seçimler sonrasında “güdümlü faiz politikası” denilen uygulamayla faiz oranları Merkez Bankasının kontrolü altında tutulurken enflasyon oranının % 30'lara kadar çekilmesiyle vadeli mevduattaki reel artış 86 yılı sonuna kadar sürmüştür. Şekil 4'den izlenebileceği gibi bu tarihten sonra reel vadeli mevduatların sabit denilebilecek düzeyde kalmasının ve Şekil 5'den izlenebileceği gibi enflasyon oranının hızlanmasına bağlı olarak kaynak sıkıntısı içersine girmesi para otoritelerini faiz oranlarını serbest bırakmaya zorlamıştır. 1988 yılı ekim ayından itibaren tamamen serbest bırakılan faiz oranlarının birden yükselmesi, örneğin, 3 ay vadeli mevduata uygulanan nominal brüt faiz oranının yıllık %35'den %66'ya yükselmesi, sonucunda vadeli mevduatlar reel olarak tekrar artma sürecine girmiştir. Ancak ilgili şekillerden izlendiği gibi son iki yılda hızlanan enflasyon ve 1991 yılı sonunda başlayan körfez krizi nedeniyle reel mevduatlarda 1992 yılı sonu itibariyle bir düşüş söz konusudur.

Tablo 6: Yıllık Enflasyon Oranları

Yıllar	Teef (1981 = 100)	Enflasyon
1980	74.5	1.072
1981	100.0	0.342
1982	127.5	0.275
1983	166.6	0.307
1984	250.4	0.503
1985	362.5	0.448
1986	473.8	0.307
1987	629.0	0.328
1988	1064.4	0.692
1989	1790.5	0.682
1990	2870.1	0.603
1991	4763.5	0.660
1992	7695.3	0.615
1993	12189.0	0.584

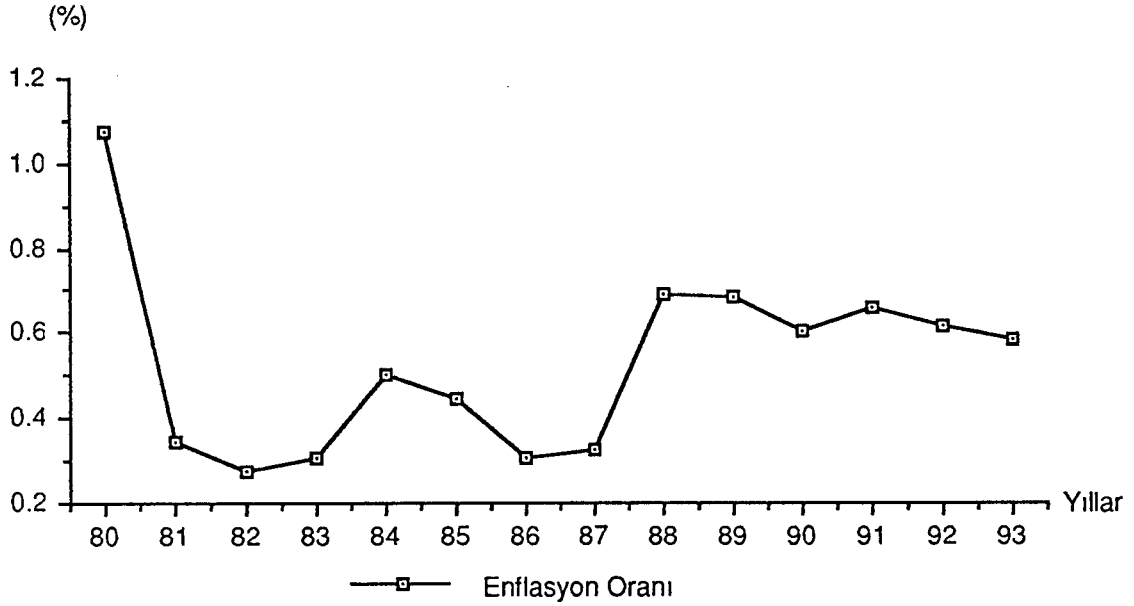
Kaynak: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü

Not: TEFE: Toptan Eşya Fiyatları Endeksi

$$\text{Enflasyon (t)} = \frac{\text{TEFE (t)} - \text{TEFE (t - 1)}}{\text{TEFE (t)}}$$

Mevduatlarda yukarıda incelediğimiz genel ayrımın dışında her türün kendi içindeki gelişimini incelemek bir yandan bankacılık sektörünün gelişimine ilişkin tespitlerde bulunmanıza olanak verirken diğer yandan bankacılık sisteminin ekonomik koşullardan nasıl etkilendiğini görmemize olanak tanımaktadır. Bu amaçla önce vadesiz mevduatların daha sonrada vadeli mevduatların dağılımını ele alacağız.

Şekil 5: Enflasyon Oranı (Yıllık - Yüzde)

Kaynak: Tablo 6

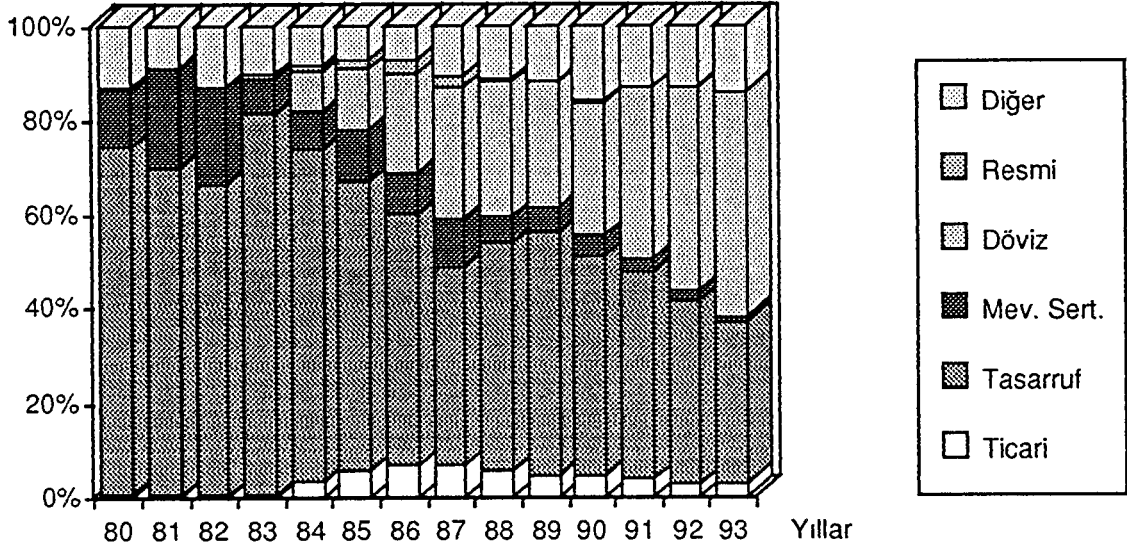
B. VADE YAPISINDAKİ DEĞİŞİM

1. Vadesiz Mevduatlardaki Değişim

Vadesiz mevduatlar esas itibariyle işlemlerde kullanılmak amacıyla istendiğinde bankadan çekilebilecek mevduat türüdür. Bir başka deyişle vadesiz mevduatların çeke bağlı olarak dolaşımda bulunan nakit para gibi değerlendirilmesi gerekir. Bu nedenle örneğin bir ülkeye ilişkin para stoku rakamları hesaplanırken vadesiz mevduatlar nakit para gibi değerlendirilir ve finansal gelişmişlik düzeyi arttıkça para stokunun gittikçe artan bölümü vadesiz mevduatlardan meydana gelir. Bunun yanında vadesiz mevduatlar bir ülkede halkın banka kullanımına ilişkin alışkanlığını temsil etmesi nedeniyle ekonomik parasallaşma derecesini gösteren bir büyüklük olarak da

değerlendirilmektedir⁽⁷¹⁾. Ele aldığımız dönem içerisinde türlerine göre vadesiz mevduatların gelişimini Şekil 6'dan izlemek mümkündür.

Şekil 6: Vadesiz Mevduatlar (Türlerine Göre)

Kaynak: Tablo 4

Şekilden görülebileceği gibi 1986 yılına doğru vadesiz mevduatların yaklaşık yarıya yakın bir bölümü ticari kişi ve kuruluşlara ait ticari mevduatlar oluşturmaktadır. Öte yandan payı yıldan yıla azalmakla birlikte tasarruf mevduatının da 1986 yılına değin toplam vadesiz mevduatlar içerisinde önemli bir yer tuttuğunu görüyoruz. Şekil'de resmi mevduatlar olarak görülen resmi kuruluşlara ait vadesiz mevduatlar yasa gereği kamu bankalarında tutulan mevduatları göstermektedir ve toplam mevduatlar içindeki payı dönem boyunca düşük miktarlarda kalmıştır. Diğer mevduatlar içinde konsolide edilen vadesiz mevduatlar yer almaktadır. Bunların içerisinde ise kar amacı gütmeyen kuruluşların, sigorta ve sosyal güvenlik kuruluşlarının mevduatları yer

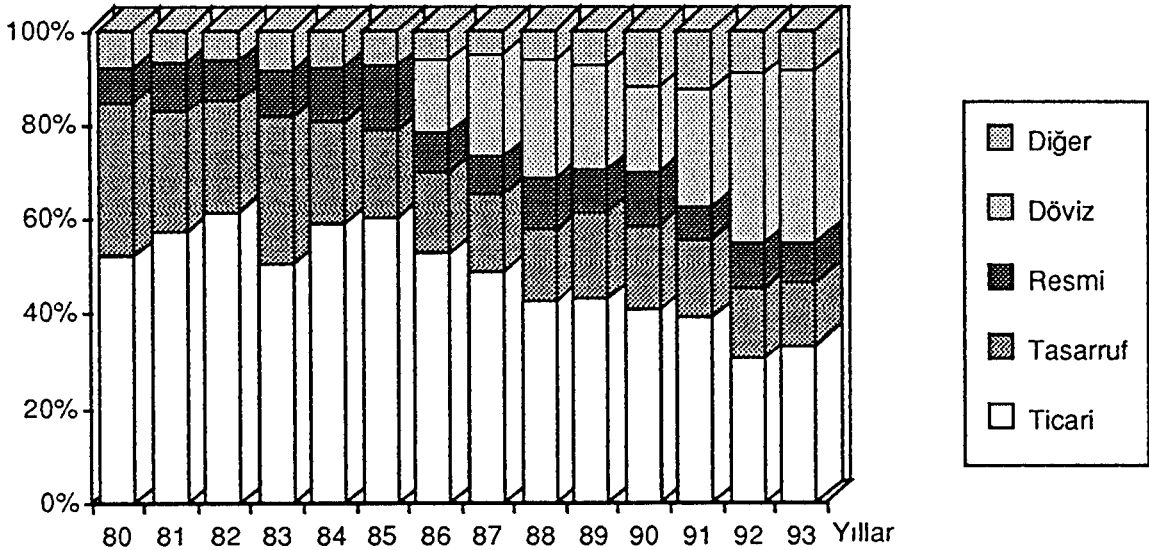
(71) İlyas ŞIKLAR, "Türkiye'de Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme", AFYON İ.İ.B.F. DİRİSİ, 1992, s. 165.

almaktadır. Şekilde göze çarpan en önemli nokta 1986 yılından itibaren her yıl gittikçe artan bir oranda vadesiz mevduatlar içinde yer alan vadesiz döviz tevdiat hesaplarıdır. Ülkemizde bankalar 1984 yılında itibaren vadeli 1986 yılından itibaren vadesiz döviz tevdiat hesabı açabilme ve döviz pozisyonu bulundurabilme yetkisi elde etmişlerdir. Türk parasının hızlı değer kaybedisi ve enflasyonist bir ortamda yüksek derecede negatif olan reel vadesiz mevduat faiz oranları nedeniyle, özellikle ticari mevduatın döviz hesabına dönüştüğü söylenebilir. İncelenen dönemin sonunda, yani 1993 yılı sonunda vadesiz mevduatların yaklaşık yarısı döviz üzerine açılan vadesiz hesaplardan oluşmaktadır. Türk parasının hızlı değer kaybedişi sürdüğü ölçüde bu sonuç kaçınılmazdır.

2. Vadeli Mevduatlardaki Değişim

Aynı sistematik içerisinde vadeli mevduatların dağılımında Şekil 7'den izleyebilirsiniz.

Şekil 7: Vadeli Mevduatlar (Türlerine Göre)

Kaynak: Tablo 3

Ülkemizde vadeli mevduatların temelini tasarruf mevduatları oluşturmaktadır. 1985 yılına kadar vadeli mevduatların yaklaşık 2/3'ünü teşkil eden tasarruf mevduatlarının payı bu tarihten sonra yıldıan yıla azalma göstererek dönem sonunda toplam vadeli mevduatların yaklaşık 1/3'üne gerilemiştir. 1980 yılında bankaların mevduat sertifikası çıkartmalarına olanak tanınması ile hızlı bir artış gösteren mevduat sertifikası türündeki vadeli mevduat, daha önce değindiğimiz 1982 krizi ile gerilemeye başlamış ve dönem sonunda toplam mevduatlar içindeki payı ihmal edilebilecek düzeye inmiştir. Toplam vadeli mevduatlar içersindeki payları küçükde olsa ilginç gelişme gösteren iki kalem resmi ve ticari vadeli mevduatlardır. 1984 yılına kadar faiz ödemesi alamayan bu tür mevduatlara 1984 yılında itibaren vade türüne göre tasarruf mevduatı faiz oranları ödenmeye başlanmış ve bu tür mevduatlarda hızlı bir artış görülmüştür. Ancak 1988 yılından itibaren resmi mevduatlar için bu uygulamaya son verilmiştir. Şekil 5'de en çarpıcı gelişimi döviz tevdiat hesaplarının gösterdiği gelişmedir. Daha önce değindiğimiz nedenlere bağlı olarak vadesiz mevduatlarda olduğu gibi vadeli mevduatlarda da döviz tevdiat hesaplarına doğru bir kayma söz konusudur. Ve 1992 yılında toplam vadeli mevduatların yaklaşık %45'i döviz olarak açılan vadeli mevduatlarda oluşmaktadır. Öte yandan ilk kez 1992 yılında bankacılık sistemindeki döviz tevdiat hesapları 77.8 trilyon liraya ulaşarak toplam yaklaşık 70 trilyon lira olan tasarruf mevduatlarını değer olarak da aşmıştır.

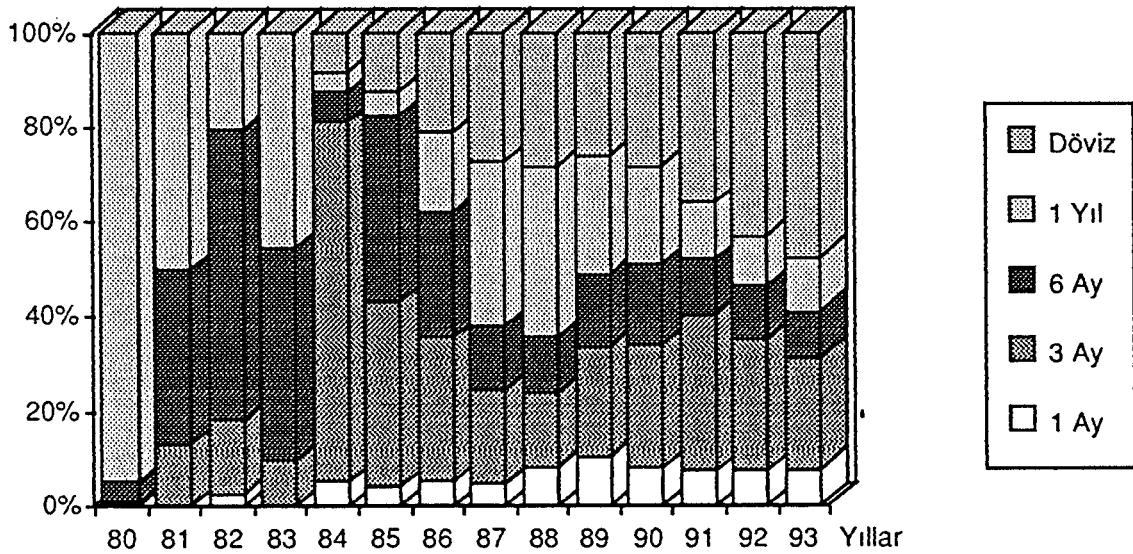
Vadeli mevduatlar bir diğer açıdan vade türlerine göre dağılım bazında da incelenebilir. Vadeli mevduatların bu temeldeki dağılımı Tablo 7 ve Şekil 8'den izlenebilir.

Tablo 7: Vadeli Mevduatlar (Vadelerine Göre - Milyar TL)

Yıllar	1 Ay	3 Ay	6 Ay	1 Yıl	Döviz	Toplam
1980	-	0.7	8.4	177.6	0.0	186.7
1981	-	90.6	253.0	348.1	0.0	691.7
1982	30.3	201.7	776.8	264.8	0.0	1273.6
1983	-	134.5	628.8	641.4	0.0	1451.7
1984	160.7	2560.4	215.3	138.8	281.4	3356.6
1985	220.1	2373.4	2339.6	309.7	767.4	6010.2
1986	473.8	2767.9	2404.2	1531.1	1925.4	9102.4
1987	581.4	2540.1	1769.3	4455.9	3552.9	12899.3
1988	1790.1	3526.1	2626.8	8051.6	6324.9	22319.5
1989	3914.6	8709.8	5773.2	9244.6	9960.4	37603.6
1990	4611.8	15336.1	9774.0	12097.8	16488.2	58308.1
1991	8192.8	37609.6	13266.7	13609.3	40708.1	133386.5
1992	13218.7	50294.8	20198.1	19077.7	77848.6	180637.9
1993	22746.1	72279.1	29795.9	34288.1	144811.5	303920.7

T.C. Merkez Bankası üç Aylık Bültenleri

Şekil 8: Vadeli Mevduatlar (Vadelerine Göre)

Kaynak: Tablo 7

Bu dağılımda dikkati çeken nokta en yüksek reel getiriye sağlayan vade türünde görülen yoğunlaşmadır. Yaşanan enflasyona bağlı olarak vade süreleri gittikçe kısalmış ve örneğin 1982 yılından itibaren 1 ay vadeli mevduat uygulamasına kadar inilmiştir. Mevduatın vadelere göre dağılımında görülen dalgalanmalar örneğin 1982 yılında 6 ay vadeli mevduat ön plana çıkarken, 1984 yılında 3 ay vadeli mevduatlarda görülen yoğunlaşma halkın tasarruflarını enflasyona karşı korumada hassas olduğunu ve elde ettiği reel getiriye gözönünde tuttuğunu göstermektedir. Bu nedenle konu faiz oranı politikasıyla yakından ilgili olmaktadır. Döviz tevdiat hesaplarındaki gelişmeye daha önce değindiğimiz için burada tekrarlamayacağız.

C. BANKA KREDİLERİNİN YAPISI

1. Tanımı

Kredi kelimesinin sözlük anlamı "itibar"dır. Ekonomi ve bankacılık lisanında ise kredi para veya banka itibarının belirli bir süre için geri alınmak kaydıyla verilmesi veya verilmiş bir varlığın geri ödenmesine kefil olunması anlamına gelir.

Her durumda, kredi ancak geri ödeneceği konusunda kendisine güven duyulan kişilere ve bir süre sonra mutlaka geri alınmak şartıyla verilir.

Genellikle iktisatçılar krediyi, "hazır bir servetin ileride doğacak bir servetle değişimi" veya "bir malın bedeli olan, başka bir malın yahut paranın, hemen verilmeyerek daha ileride ödenmesi vaadi" olarak tanımlamışlardır. Aynı şekilde para da, bir müddet sonra iade edilmek üzere verilebilir, yahut "ikraz" edilebilir⁽⁷²⁾. Ama kredi vermek, genel anlamda borç para vermek veya kefil olmaktır⁽⁷³⁾.

(72) Mükerrerem HİÇ, *Para Teorisi*, İstanbul, 1969, s. 41.

(73) Mustafa KÖLEMEZLİ, *Banka Kredileri*, B.2, İzmir, 1983.

2. Kredilerin Sınıflandırılması

Krediler çeşitli açılardan sınıflandırılırlar. Herhangi bir kredi farklı açılardan incelendiğinde, birden fazla sınıfa dahil olduğu görülür.

a. Nitelik Açısından

aa. Nakdi Krediler

Faiz veya faiz ve komisyon karşılığında ödünç para verilmesi işlemidir. İskonto ve iştirah, avans, borçlu cari hesaplar nakdi kredi türleridir.

- İskonto ve iştirah, müşterinin elinde bulunan ve gerekli koşulları taşıyan bono veya poliçenin, vadesinden önce bankaca satın alınarak, yapılan kesintilerden (faiz, komisyon, K.K.D.F, G.vergisi) sonra kalan net tutarın müşteriye ödenmesidir.
- Avans, bir defaya mahsus olmak üzere belirli bir vade ile ve çoğunlukla maddi teminat (mal gibi) karşılığında açılan kredi türüdür.
- Borçlu cari hesaplar ise, belirli bir vadeye bağlı olarak, cari hesap hükümlerine göre işleyen, belirli bir limit içerisinde müşteriye para çekme ve yatırma olanağı sağlayan kredilerdir.

bb. Gayrinakdi Krediler

Bir işin yapılması veya bir borcun ödenmesi konusunda bankanın alacağı bir komisyon veya ücret karşılığında taahhütte bulunması, garanti vermesidir. Müşteriye para verilmesi söz konusu değildir; ancak garanti edilen işin yapılmaması veya borcun ödenmemesi halinde, muhatabın uğradığı zarar bankaca tazmin edilir. Teminat mektubu, akreditifler, sair kefalet kredisi, prefinansman ve kabul kredisi, gayrinakdi kredi türleridir.

b. Vade Açısından

Krediler vade açısından 3' e ayrılabilir;

aa. Kısa Vadeli Krediler

Kısa vadeli krediler 18 aya kadar vadeli kredilerdir.

bb. Orta Vadeli Krediler

Bu tür Kredilerin vadeleri 18 aydan 8 yıla kadar olan kredilerdir. Genel olarak orta vadeli kredilerde kredi vadesi 5 yıldır. Ancak, sanayi sektörünün yatırım ve işletme sermayesi ihtiyacını karşılayabilmek için teşvik edilen sektörlere açılacak kredilerde vade 8 yıl olabilmektedir.

cc. Uzun Vadeli Krediler

Uzun vadeli krediler ise orta vadeli kredilerden daha uzun vadeli kredilerdir.

Orta vadeli kredilerin kredi alındıktan sonra, Ödemesiz dönemi, normal orta vadeli kredilerde 2 yıl olup, vadesi 5 yıl, teşvik edilen (teşvik belgesine bağlanmış) kredilerde ödemesiz dönem 3 yıl olup, vadesi 8 yıldır.

c. Teminat Açısından

aa. Teminatsız Krediler

Sadece kredi müşterisinin imzasına güvenilerek, başka bir teminat alınmaksızın açılan kredilerdir. Açık kredi, teminatsız bir kredidir.

bb. Teminatlı krediler

Kredinin risk taşıyan bir işlem olması dolayısı ile Banka, riski en aza indirmek üzere boçlunun şahsi yükümlülüğünden başka bir teminat da alır. Alınan bu teminat, şahsi teminat yani - kefalet olabileceği gibi bazı değerlerin rehin alınması - menkul veya gayrimenkul - maddi teminat da olabilir.

aaa. Şahsi Teminatlı Krediler

Kredi müşterisinin imzası ile birlikte en az bir güvenilir imzaya daha dayanılarak açılan kredilerdir. Kefalet karşılığı krediler, senet karşılığı krediler, çift imzalı teminat mektubu bu tür kredilerdendir.

bbb. Maddi Yeminatlı Krediler

Bankaca kabul edilebilme şartlarını taşıyan maddi değerlerin rehnedilmesi karşılığında müşteriye kullanılan kredilerdir. Karşılığında kredi verilebilir maddi teminatların bir kısmını şöyle sıralayabiliriz: Emtia, gayrimenkul, hisse senedi ve tahvil, mevduat sertifikası, vadeli mevduat hesabı, işletme rehni, menkul değerler vb.

d. İzin Açısından

aa. Şube Yetkili Krediler

Başka bir makamın iznine gerek olmaksızın şube yetkisi ile açılabilen kredilerdir.

bb. Otorize Krediler

Şube yetkisi ile açılmayan Genel Müdürlük, Kredi Komitesi veya Yönetim Kurulu'nun onayının gerektiren kredilerdir.

D. BANKA KREDİLERİNDEKİ GELİŞMELER

İncelediğimiz dönem boyunca toplam nominal banka kredileri 128 kat artmasına karşın reel olarak bu artış yaklaşık 2 kattır. Kredilerde sözünü ettiğimiz gelişmeler reel ve nominal ayırımına bağlı olarak Tablo 8-9 ve Şekil 9-10'dan izlenebilir. Nominal banka kredilerini incelediğimizde normal artış trendinin 1986 yılından itibaren hızlanarak artma eğilimine girdiğini görüyoruz. Bu durum daha önce sözünü ettiğimiz faiz politikası değişikliklerine bağlı olarak reel kredi faiz oranlarında aşırı derecede yükselmesi ile açıklanabilir. Nitekim 1984 yılında %1 olan reel kredi faiz oranı 1986 yılında %13'e çıkmıştır. Öte yandan 1989 yılında bu artış trendi daha da güçlenmiş ve nominal banka kredileri 1991 yılı sonunda yaklaşık 102 trilyon liraya ulaşmıştır. Bu artıştaki en büyük etken bankaların tüketici kredisi olarak adlandırılan uygulamaya başlamış olmalarıdır. Kredilerdeki bu artış hızlanan enflasyon ve bankaların fon pazarlamada içine düştükleri sıkıntılar nedeniyle faiz düşürmeleridir.

Tablo 8: Ticari Banka Kredileri (Nominal)

Yıllar	Krediler
1980	789.5
1981	1318.7
1982	1805.6
1983	2417.5
1984	3149.2
1985	5567.9
1986	10052.7
1987	16033.6
1988	22771.7
1989	37049.5
1990	65648.2
1991	102239.5
1992	185041.5
1993	330443.5

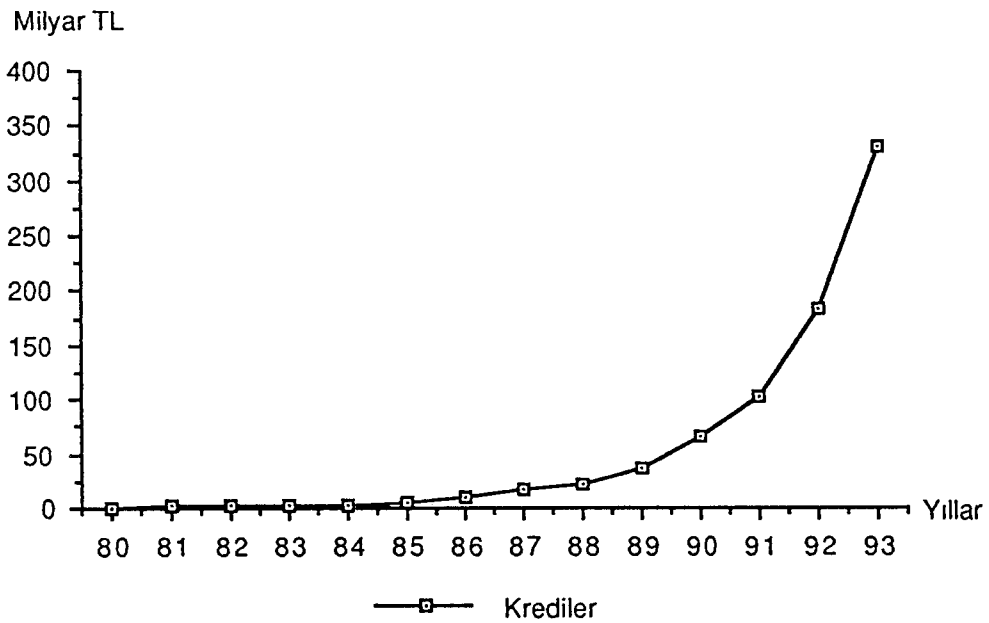
Kaynak: Tablo 10

Tablo 9: Reel Ticari Banka Kredileri

Yıllar	Reel Krediler
1980	1059.7
1981	1318.7
1982	1416.2
1983	1451.1
1984	1257.2
1985	1535.9
1986	2121.7
1987	2549.1
1988	2139.3
1989	2069.2
1990	2287.3
1991	2146.3
1992	2404.6
1993	2711.0

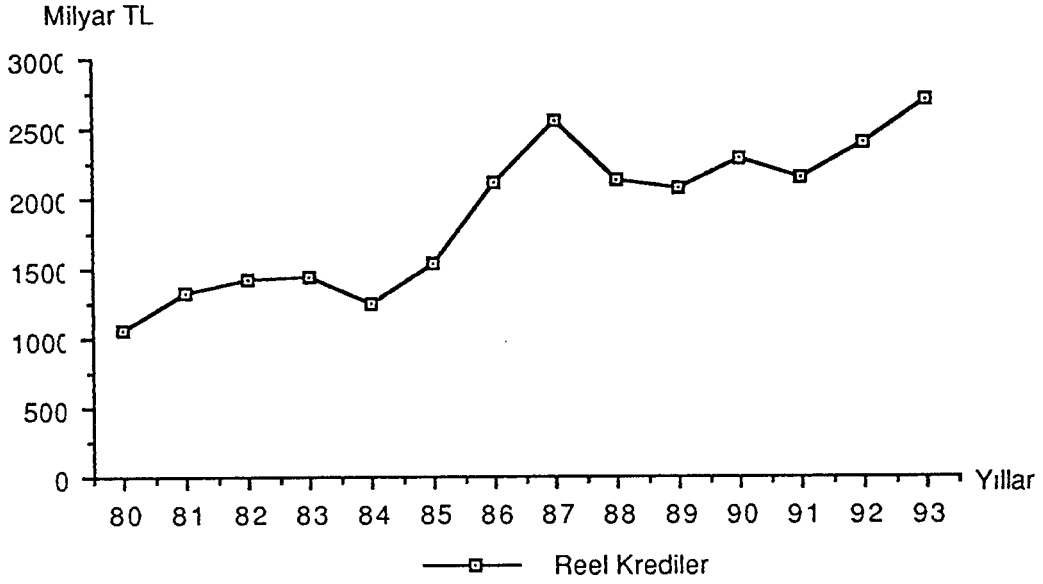
Kaynak: Tablo 6-10

Şekil 9: Toplam Banka Kredileri (Nominal)

Kaynak: Tablo 9

Şekil 10: Toplam Banka Kredileri (Reel)

Kaynak: Tablo 9

E. KREDİLERİN DAĞILIMINDAKİ DEĞİŞİM:

Toplam banka kredilerinin sektörel dağılımı Tablo 10 ve Şekil 11'den incelendiğinde, Türkiye'de ticari banka kredilerinin yapısında önemli değişiklikler göze çarpmaktadır.

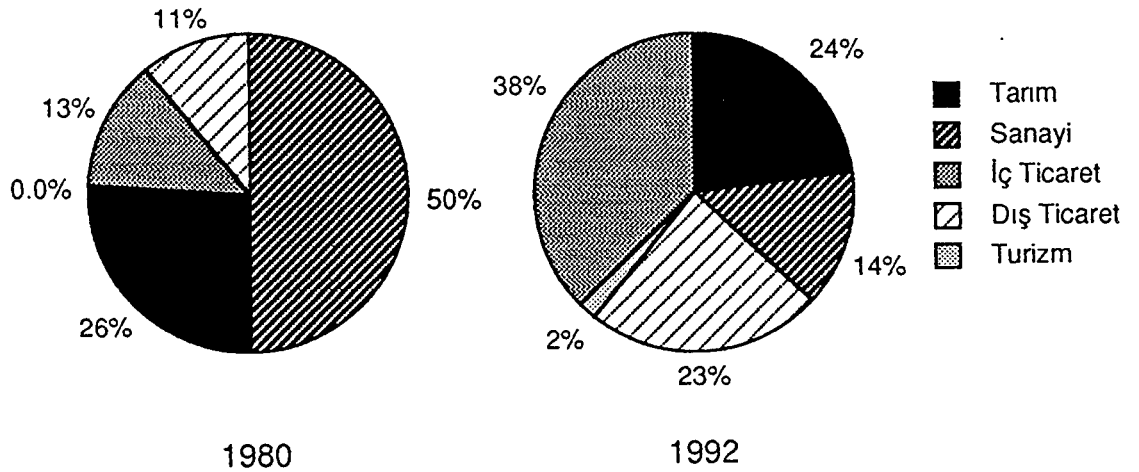
Tablo 10: Ticari Banka Kredileri (Sektörel Dağılım - Milyar TL)

Yıllar	Tarım	Sanayi	Dış Ticaret	İç Ticaret	Turizm	Diğer	Toplam
1980	145.8	283.1	59.5	74.6	1.2	225.3	789.5
1981	265.9	459.3	124.3	148.3	2.8	318.1	1318.7
1982	335.3	557.2	437.1	284.2	2.6	189.2	1805.6
1983	511.8	525.6	592.9	481.5	3.1	302.6	2417.5
1984	530.1	860.6	696.7	560.1	5.2	496.5	3149.2
1985	955.8	1722.2	977.4	909.6	7.7	995.2	5567.9
1986	1781.6	2517.2	1786.4	2049.4	11.6	1906.5	10052.7
1987	2955.8	3651.3	2257.3	3450.2	58.0	3661.0	16033.6
1988	4520.6	4233.1	3188.9	4960.7	242.6	5625.2	22771.1
1989	7404.0	5291.6	5958.2	9634.4	450.6	8310.7	37049.5
1990	13149.6	8369.3	10108.5	19612.3	858.6	13549.9	65648.2
1991	18436.4	12815.6	20748.0	30759.4	1275.6	18204.5	102239.5
1992	34172.4	20354.6	33022.1	55476.0	2364.4	39652.4	185041.9
1993*	-	-	-	-	-	-	330443.5

*: 1993 yılına ait dağılım serileri elde edilememiştir.

Kaynak: T.C. Merkez Bankası Yıllık Faaliyet Raporları

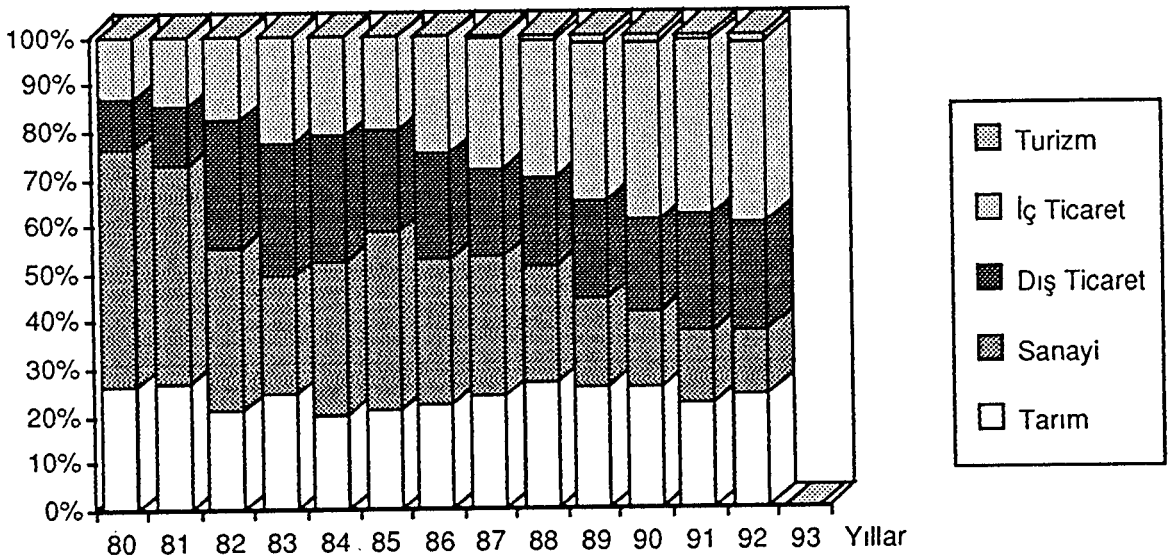
Şekil 11: Kredi Yapısındaki Değişim (Sektörel Dağılım)

Kaynak: Tablo 10

Dönemin başlangıcında toplam banka kredileri içerisinde en büyük pay sanayi sektörüne aitken, dönem sonunda bu pay iç ticaretin finansmanına yönelik kredilerindir. Sektörel dağılımındaki bu yapı değişikliği bir yandan sanayi yatırımlarının azalmasına işaret ederken bir yandan da sanayi sektörünün pahalı bir kaynak haline gelen banka kredilerinden öz kaynaklarına yöneldiğine işaret etmektedir. İncelenen dönem boyunca tarım sektörünün toplam krediler içerisindeki payı az çok sabit kalmıştır. Zira ülkemizde tarıma yönelik kredileri genellikle tek bir kamu bankası, TC. Ziraat Bankası kullanılmaktadır. Aslında Ziraat Bankası aracılığıyla tarım sektöründe kullanılan bu krediler kamu kesimi kredisi niteliğinde olup özel sektör kredileri içinde değerlendirilmemesi gerekir. Ancak yasal statüleri gereği tarım satış kooperatifleri ve tarım kredi kooperatifleri özel sektör kurumları içerisinde değerlendirildiğinden bu kredilere ayırmak mümkün olmamaktadır. Banka kredilerinin dağılımında göze çarpan bir diğer noktada dış ticaret kredilerinin gösterdiği gelişmedir. Durumu aşağıdaki Şekil 12'den izlemek daha kolay olacaktır.

Şekil 12: Toplam Banka Kredileri (Sektörel Dağılım)

Kaynak: Tablo 10

Özellikle 1981 yılından sonra 3 yıl süre ile dış ticaret kredilerindeki artış en üst düzeyde olmuştur. Bu durum 1980 sonrası ekonomide ihracata yönelik büyüme politikasının doğal bir sonucudur. İhracatçıya kullandırılan ucuz maliyetli ihracat kredileri de bir teşvik yöntemi olarak düşünülmüş ve krediler miktar olarak hızlı bir artış göstermiştir. Ancak bu durum 1985 yılından sonra tedricen azalışa geçmiştir. İzlelen politikaların ihracatın döviz kuru, vergi iadesi ve düşük faizli kredilerden vazgeçilerek ihracata yönelik sanayinin rekabetçi yapısını güçlendirmeye yöneldiği düşünüldüğünde ihracat kredilerindeki bu azalma normaldir. Son iki yılda turizm kredilerinin gösterdiği artışa da işaret etmekde yarar vardır.

III. FAİZ ORANLARINDAKİ GELİŞMELER

1980 öncesi dönemde bir kalkınma politikası olarak düşünülen, faiz oranlarının devlet tarafından belirlenmesi politikasına göre; düşük tutulan ve sektörlere göre farklılaştırılmış faiz oranları ile bir yönden ekonomiye ucuz maliyetli kredi temin edilirken bir yandan da kayırılan sektörlerin hızlı gelişiminin sağlanacağı kabul edilmekteydi. Ancak bu tür bir faiz politikası gerçekçi olmaktan uzak faiz oran tavanlarının uygulanması nedeniyle ekonomik anlamda etkinlikten uzaklaşılmasına neden olmuştur. Örneğin enflasyon oranı %100'lere ulaşmışken ekonomideki en yüksek nominal faiz oranı %12'lerde tutulmuştur. Bu faiz politikasına Türkiye'deki holding bankacılığı yapısında eklenince sistemin bir bütün olarak yapısal değişime ihtiyaç gösterdiği ortaya çıkmaktaydı.

Temmuz bankacılığı ile faiz oranlarının serbest bırakılması kısa sürede mevduat faizlerinin ve buna bağlı olarak kredi faizlerinin büyük boyutlarda artmasına yol açmıştır. Faiz oranlarının kısa sürede büyük sıçramalar göstermesinin nedenleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Enflasyonun yüksek oranlarda sürmesi,
2. Firmaların enflasyon, sürekli kur ayarlamaları ve sürüm güçlüklerine paralel olarak işletme sermayesi için kredi ihtiyaçlarının büyük boyutlarda artması,
3. Holdinglerin denetimindeki kısa küçük bankaların pazar paylarını hızla artırma çabaları;
4. Bankerlik kuruluşlarının yüksek faiz vaadleri,
5. Para ve sermaye piyasalarının etkin şekilde denetlenememesi,
6. Banka yöneticilerinin deneyimsizlikleri.

Daha önce ayrıntılı olarak değindiğimiz 1982 yılı mali krizi ve ardından yaşanan banker iflasları, mevduat faizlerinin yeniden idari kararlarla Merkez Bankası tarafından belirlenmesi yöntemine geri dönülmesine neden olmuştur. 1983-87 yılları arasında bu şekilde saptanan faiz oranları konusunda önceki yıllarda yapılan hataya düşülmemiş ve Merkez Bankası tarafından belirlenmesine karşın gerçekçi yada pozitif faiz uygulamasına devam edilmiştir. 1987 yılında bankalara faiz oranlarının belirlenmesinde kısmi serbesti sağlanırken 1988 yılından itibaren yeniden tam serbestiye dönülmüştür.

A. MEVDUAT FAİZ ORANLARINDAKİ GELİŞMELER

1. Vadesiz Mevduat Faiz Oranlarındaki Gelişmeler

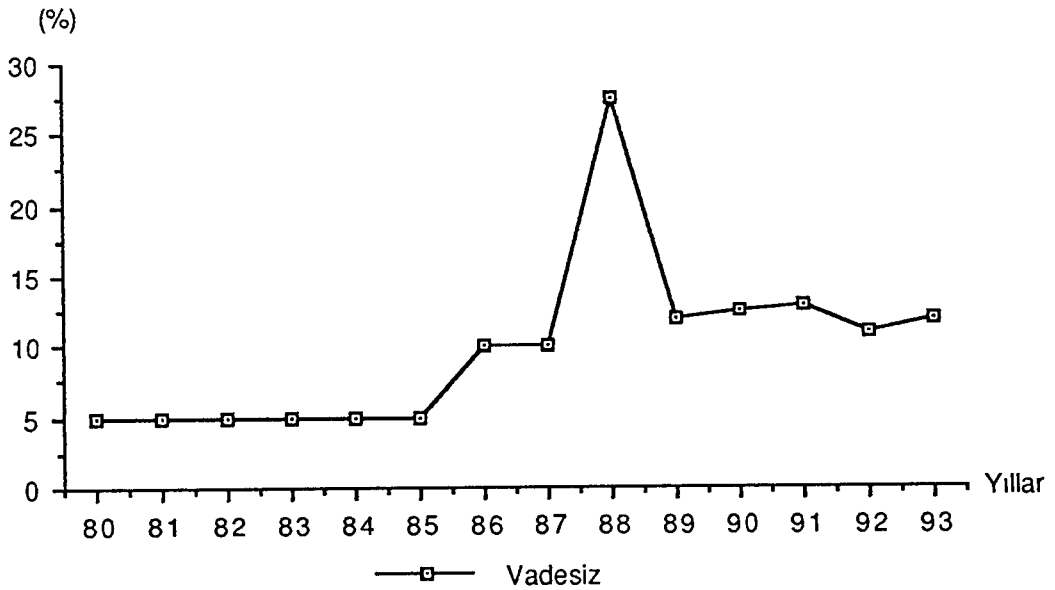
Faiz oranları politikasındaki bu değişimlerin sonuçlarını vadesiz mevduat faiz oranlarından başlayarak inceleyebiliriz. Tablo 11 ve Şekil 13, vadesiz mevduatlara uygulanan nominal faiz oranlarının gelişimini, Tablo 12 ve Şekil 14'de reel faiz oranlarını göstermektedir.

Tablo 11: Mevduat Faiz Oranları (Yıllık - Yüzde)

Yıllar	Vadesiz	1 Ay	3 Ay	6 Ay	1 Yıl
1980	5.0	-	8.0	15.0	33.0
1981	5.0	-	45.0	50.0	-
1982	5.0	25.0	45.0	50.0	-
1983	5.0	-	49.0	47.0	45.0
1984	5.0	35.0	53.0	52.0	45.0
1985	5.0	35.0	45.0	50.0	55.0
1986	10.0	29.0	36.0	41.0	48.0
1987	10.0	28.0	35.0	38.0	58.0
1988	27.9	60.1	66.1	70.8	83.9
1989	12.0	39.2	49.1	51.8	58.8
1990	12.1	38.7	50.7	50.7	59.4
1991	12.3	58.0	69.6	70.6	72.7
1992	10.8	57.1	68.1	68.3	73.9
1993	11.6	52.9	64.0	69.1	74.8

Kaynak: T.C. Merkez Bankası üç aylık bültenleri

Şekil 13: Vadesiz Mevduat Faiz Oranları

Kaynak: Tablo 10

Tablo 12: Reel Mevduat Faiz Oranları

Yıllar	Vadesiz	1 Ay	3 Ay	6 Ay	1 Yıl
1980	- 0.49	-	- 0.48	- 0.44	- 0.36
1981	- 0.22	-	- 0.08	0.12	-
1982	- 0.18	- 0.02	0.14	0.18	-
1983	- 0.20	-	0.14	0.12	0.11
1984	- 0.30	- 0.10	0.02	0.01	- 0.04
1985	- 0.27	- 0.07	0.00	0.04	0.07
1986	- 0.16	- 0.01	0.04	0.08	0.13
1987	- 0.17	- 0.04	0.02	0.04	0.19
1988	- 0.25	- 0.05	- 0.02	0.01	0.09
1989	- 0.33	- 0.17	- 0.11	- 0.10	- 0.06
1990	- 0.30	- 0.13	- 0.06	- 0.06	- 0.01
1991	- 0.32	- 0.05	0.02	0.03	0.04
1992	- 0.31	- 0.03	0.04	0.04	0.08
1993	- 0.30	- 0.03	0.04	0.07	0.10

Kaynak: Tablo 6-11

Not: Reel Oranların Hesaplanmasında

$$r = \frac{(1 + R)}{(1 + \pi)} - 1$$

formülü kullanılmıştır. Bu eşitlikte

r: Reel faiz oranını,

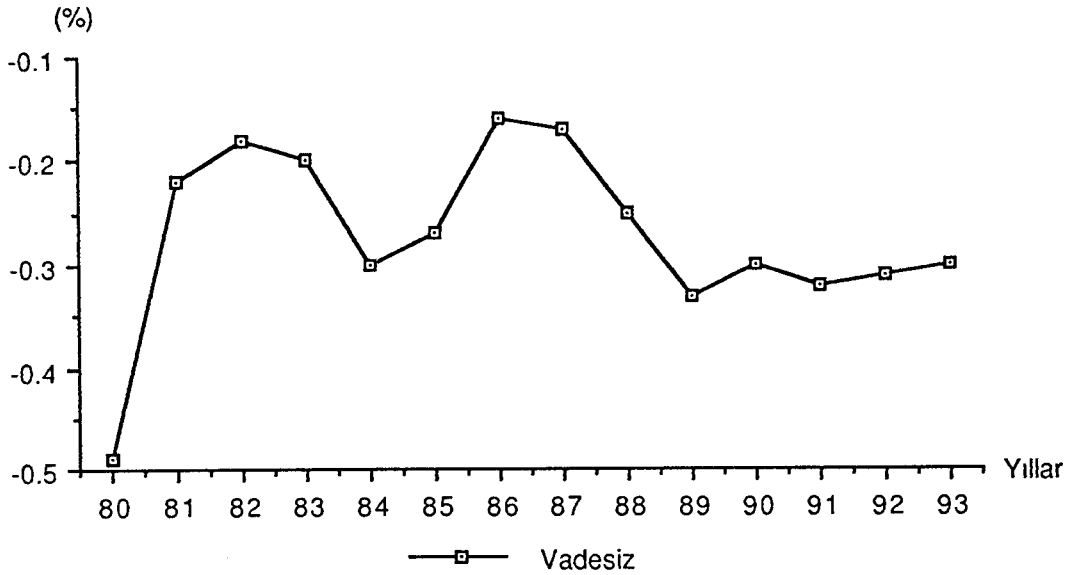
R: Nominal faiz oranını,

π : Enflasyon oranını göstermektedir.

Şekil 13'e göre 1985 yılına kadar %5 olarak sabit kalan vadesiz mevduat nominal faiz oranı 1986 yılında %10'a çıkmış ve 1988 yılındaki geçici artış hariç dönem sonuna kadar bu düzeyde kalmıştır. 1988 yılındaki %27'ye ulaşan faiz oranı, enflasyon oranındaki ikiye katlanma ve serbest bırakılan faizler ile açıklanabilir. Ancak bu yüksek düzey hemen bir sonraki yıl sona ermiştir. Bu gelişmeye paralel olarak incelenen dönem boyunca vadesiz mevduatlara uygulanan reel faiz oranı sürekli olarak negatif düzeylerde

seyretmiştir. Şekil 14'e göre 1980 yılında %50' ye kadar düşen reel faiz oranı enflasyon ile birlikte dalgalanma göstererek 1993 yılında yaklaşık -%30 olarak gerçekleşmiştir. Reel faiz oranının sürekli negatif değerler alması yaşanan enflasyonun kaçınılmaz bir sonucu olarak yorumlanabilir.

Şekil 14: Vadesiz Mevduat Faiz Oranları (Reel)

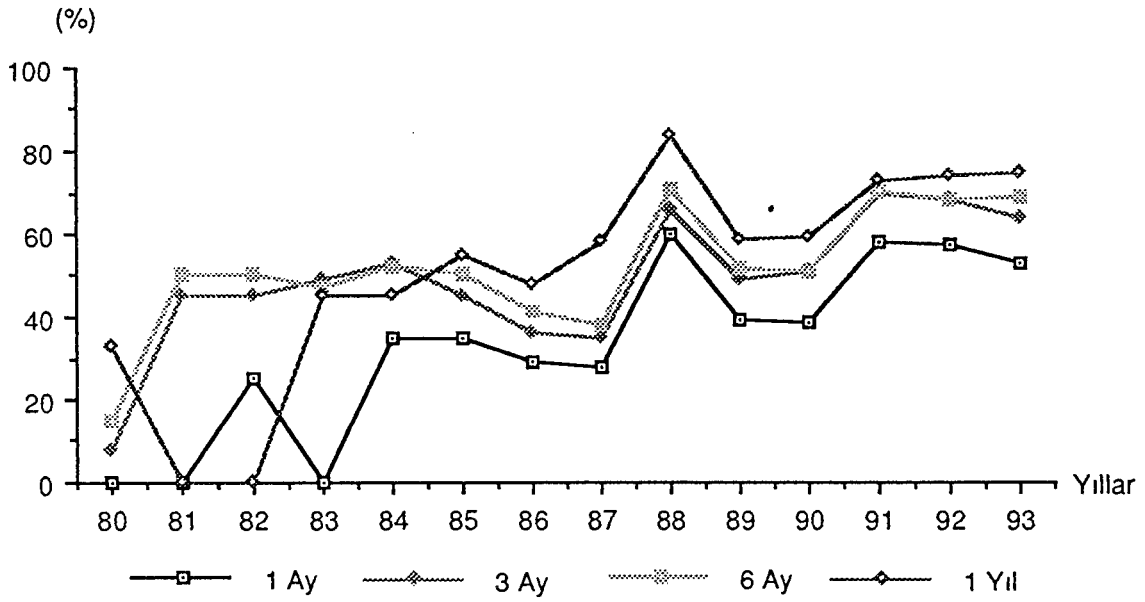

Kaynak: Tablo 12

2. Vadeli Mevduat Faiz Oranlarındaki Gelişmeler

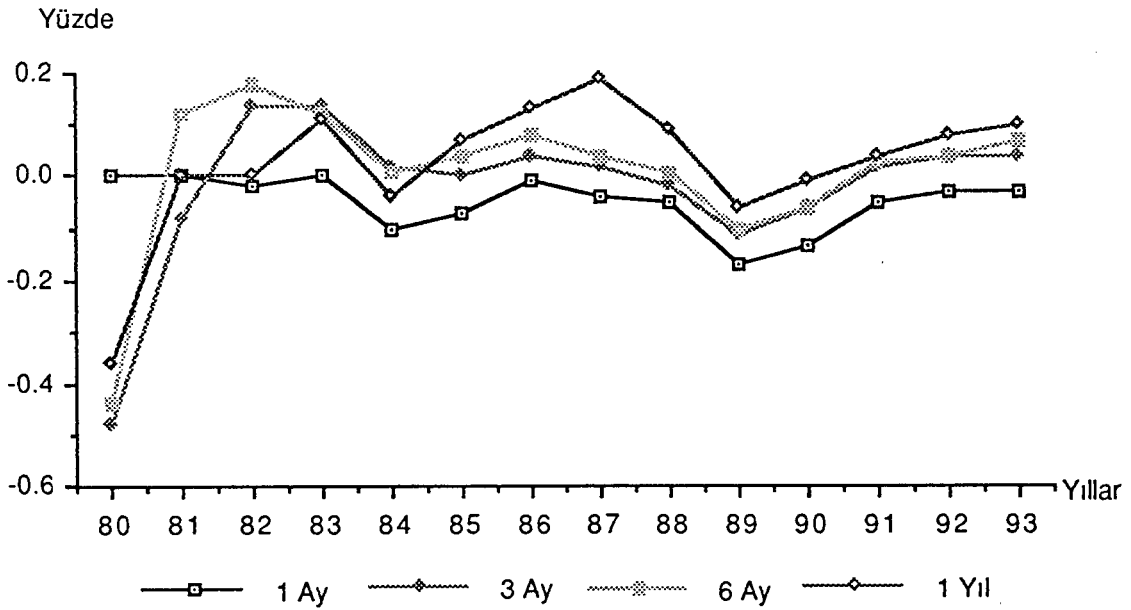
Vadeli mevduat faiz oranlarını ise yine nominal ve reel sırasıyla Şekil 15 ve Şekil 16'dan izlemek mümkündür. Yukarıda da değinildiği gibi 1980'den sonra faiz oranlarının serbest bırakılması ile artan ve reel olarak pozitif dönüşen faiz oranları dalgalanmalar göstermesine karşın 84 ve 89 yılları hariç dönem boyunca pozitif düzeyde seyretmiştir. Genellikle 3 ay ve 6 ay mevduata uygulanan kısa mevduat faiz oranları reel olarak en yüksek faiz oranını oluşturmuştur ve örneğin 1991 yılında 1 yıl, 6 yıl ve 3 ay vadeli mevduatlara uygulanan reel ve nominal faiz oranları birbirine hemen hemen eşitlenmiştir. Daha öncede değinildiği gibi enflasyonit bir ortamda kısa vadeli faiz oranlarının daha hızlı artışı beklenen bir durumdur.

Şekil 15: Vadeli Mevduat Faiz Oranları (Nominal)

Kaynak: Tablo 7

Şekil 16: Vadeli Mevduat Faiz Oranları (Reel)

Kaynak: Tablo 12

B. KREDİ FAİZ ORANLARINDAKİ GELİŞMELER

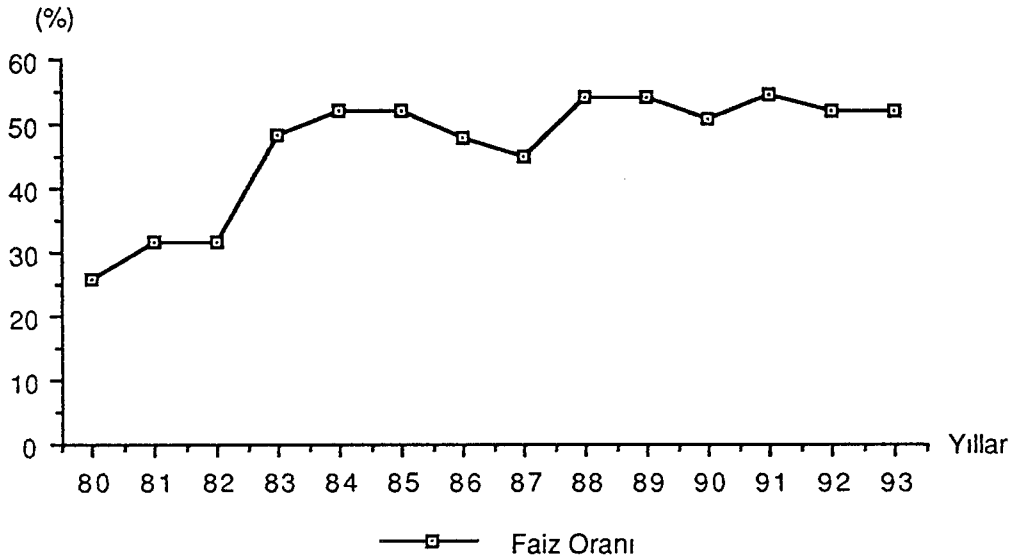
Faiz oranı politikasının bir diğer cephesinde kredi faiz oranları oluşturmaktadır. Ülkemizde kredi faiz oranları 1980 yılından beri serbestçe belirlenmektedir. Konuya bu açıdan baktığımızda bankaların açtıkları kredilere uyguladıkları faiz oranları konusunda veri bulmak güçtür. Ancak biz para politikasını yönlendiren kurum olarak Merkez Bankasının kısa vadeli kredilere uyguladığı faiz oranlarını gözönüne alacağız. Bu, en azından piyasanın genel eğilimini yansıtması nedeniyle bazı tespitlerde bulunmamıza olanak tanır. Tablo 13 ve Şekil 17'de Merkez Bankasının kısa vadeli kredilere uyguladığı nominal faiz oranlarını izlemek mümkündür.

Tablo 13: Kredi Faiz Oranları (Yıllık - Yüzde)

Yıllar	Kısa Vadeli	Orta Vadeli	Uzun Vadeli
1980	26.0	26.0	28.5
1981	31.5	31.5	32.8
1982	31.5	33.0	-
1983	48.5	50.5	-
1984	52.0	50.5	-
1985	52.0	50.5	-
1986	48.0	50.5	-
1987	45.0	48.5	-
1988	54.0	60.0	-
1989	54.0	-	-
1990	50.8	-	-
1991	54.5	-	-
1992	52.0	-	-
1993	52.0	-	-

Kaynak: T.C. Merkez Bankası üç Aylık Bültenleri

Şekil 17: Kısa Vadeli Kredi Faiz Oranı (Nominal)

Kaynak: Tablo 13

Şekil'e göre kredi faiz oranları 1986'ya kadar artış gösterirken bu tarihten sonra enflasyon oranındaki düşüğe bağlı olarak azalmaya başlamıştır. Ancak hızlanan enflasyon nedeniyle 1988 yılından itibaren faiz oranları yaklaşık %54 civarına yükselmiştir ve halen bu düzeyini korumaktadır.

Konuya reel faiz oranları açısından bakıldığında 1980 yılında -%39 olan reel kredi faiz oranı 1988 yılına kadar pozitif olarak dalgalanmalar göstermiştir. Bu durum Tablo 14 ve Şekil 18'den izlenebilir.

Tablo 14: Reel Kredi Faiz Oranları

Yıllar	Kısa Vadeli
1980	- 0.39
1981	- 0.02
1982	0.03
1983	0.14
1984	0.01
1985	0.05
1986	0.13
1987	0.09
1988	- 0.09
1989	- 0.08
1990	- 0.06
1991	- 0.07
1992	- 0.06
1993	- 0.04

Kaynak: Tablo 6-13

Not: Reel Oranların Hesaplanmasında

$$r = \frac{(1 + R)}{(1 + \pi)} - 1$$

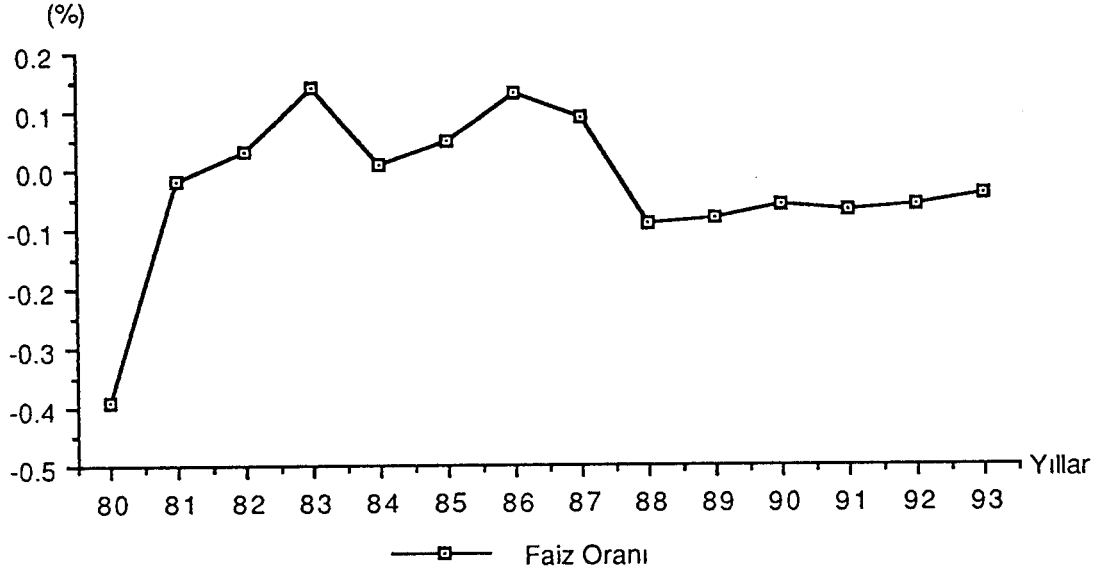
formülü kullanılmıştır. Bu eşitlikte

r: Reel faiz oranını,

R: Nominal faiz oranını,

π : Enflasyon oranını göstermektedir.

Şekil 18: Kısa Vadeli Kredi Faiz Oranı

Kaynak: Tablo 14

1983'de %14'e ulaşan reel kredi faiz oranı aşırı yüksek bir faiz oranıdır. Reel faiz oranlarının bu derece yüksek oluşu batık kredi sorununu gündemi getirmiştir. Ve bu dönemde iflas eden bankaların batık kredi sorunu ile karşı karşıya kaldıkları bilinmektedir. 1988 yılından sonra enflasyon oranının yaklaşık 2'ye katlanmasına karşın kredi faiz oranlarındaki artışın sınırlı kalması nedeniyle reel kredi faiz oranları negatif değerlere dönüşmüştür. Dönem boyunca gerek mevduat gerekse kredi faiz oranlarında izlenen pozitif değer uygulamasından beklenen sonuçlar şunlardır:

1. Tasarrufları arttırması,
2. İşletme yönetiminin yatırım kararı alırken daha rasyonel olması,
3. Gelir dağılımının düzeltilmesi,
4. Tasarrufların altın, gayrimenkul gibi finansal sistem dışındaki araçlardan bankacılık sistemine aktarılması,

5. İşsizlik sorununun hafifletilmesi
6. Bankalararası rekabete olanak tanınması,
7. Bankaları müşterilerine yeni hizmetler sunmaya zorlaması.

Beklenen bu sonuçlardan gelir dağılımının iyileştirilmesi ve işsizliğin hafifletilmesi hariç, bankacılık sisteminin 80 sonrası gelişimi ile kısmende olsa gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür. Ancak sözünü ettiğimiz işsizlik ve gelir dağılımı üzerinde etkili olabilmek uzun dönem de ortaya çıkması beklenen sonuçlardır. Öte yandan işsizlik sorununun hafifletilebilmesinde emeğin ucuz bir faktör olduğu kabul edilmektedir. Günümüz Türkiye'sinde sendikaların pazarlık güçlerini dikkate aldığımızda bunu kabul etmek pek gerçekçi olmayacaktır. Diğer etkenlerin yanında kredi faiz oranlarının yüksekliğide yatırımlar üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmuş ve bu nedenle sabit sermaye yatırımlarının milli gelire oranı düşmüştür. Bu olguda işsizliği arttırıcı yönde bir etken olarak düşünülmalıdır.

SONUÇ

Bu çalışmanın birinci bölümünde faiz kavramı, faiz oranlarının düzeyi ve yapısına ilişkin kuramsal görüşler özetlenmiştir. Bilindiği gibi klasik ve neoklasik yaklaşımda tasarruf hacminin faizin bir fonksiyonu olduğu öne sürülerek, yüksek faiz oranlarının tasarrufları arttıracığı savunulmuştur. Diğer yandan Keynesçi teoride tasarrufun esas olarak gelirin bir fonksiyonu olduğu kabul edilmektedir. Bu yaklaşımda faiz oranlarının mali tasarrufları arttırmada, fonları mali sistem yönlendirmede, etkili olduğu ileri sürülmektedir. Çalışmada bu saptama yapıldıktan sonra, dönemler itibariyle uygulanan faiz politikalarının bankacılık kesimi üzerine etkisi mevduatlar ve krediler açısından ortaya konmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde 1980 öncesi ve sonrası uygulanan faiz politikalarının uygulanma nedenleri ve sonuçları incelenmiştir. 1980 öncesi uygulanan güdümlü faiz politikasının amaçlarını şu şekilde ortaya koyabiliriz.

Bu dönemde sermaye piyasası yeterince gelişmediği için, işletmelerin yatırımlarını banka kredileri ile finansı etmeleri bir zorunluluk olduğundan yatırımcıların finansal yükünü ağırlaştırmamak.

Ekonomide rant sağlamaya yönelik spekülâtif yatırımlarla, faiz ödeme

gücü bakımından rekabet edemeyecek durumda olan verimli yatırımları yüksek faiz oranı ile engellemek.

Yüksek faizlerin maliyetlere yansımaları sonucunda girilecek olan enflasyonist süreci, düşük ve denetimli faiz uygulaması ile önlemeye çalışmak.

Ekonomide yeniden yapılanmayı amaçlayan 24 Ocak 1980 istikrar tedbirleri ile güdümlü faiz politikasına son verilerek serbest faiz politikasına geçilmiştir. Serbest geçiş politikasına bağlı olarak,

Tasarrufların artırılarak, yatırımlar için yeni bir kaynak yaratılması amaçlanmıştır.

Enflasyonun körüklediği dayanıklı ve dayanıksız tüketim mallarına yönelen harcamalar kısıtlanmış, faiz oranları enflasyon oranlarına yaklaştırılarak iki alternatif arasında bir denge sağlanması amaçlanmıştır. Çünkü; tasarrufların artırılması, verimli yatırımlara yönlendirilmesi ve enflasyonun kontrol altında tutulabilmesi için mevduat faizlerinin enflasyon oranının üzerinde bulunması şarttır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde özellikle 1980'den sonra uygulanan faiz politikalarının ticari bankacılık kesimi üzerine etkisi mevduatlar ve krediler açısından değerlendirilmiştir.

Bankalardaki mevduat birikimi 1970-93 zaman kesiti içinde incelenmiş bir zaman kesitinde tasarruf mevduatının 1980 yılına kadar sürekli olduğu bir dönemden sonra sürekli dalgalanmalar olduğu saptanmıştır. Tasarruf mevduatının toplam mevduat içindeki payında gözlenen dalgalanmanın sebeplerini, tanım değişikliğine ve faiz politikası, kur politikası, döviz tevdiat

hesapları uygulamasına bağlayabiliriz.

Ticari mevduatın toplam mevduat içindeki payı 1970-1980 döneminde sürekli artış göstermiş, 1980'den sonra giderek azalmıştır. Bunun sebebinde firmaların 1980'den sonra içinde buldukları likidite sıkıntısına bağlayabiliriz.

İzlenen faiz politikası, tasarruf mevduatının artış hızı yanı sıra etkisini vade bileşimi üzerinde de göstermiştir. 1980 yılında mevduatın vade itibariyle dağılımı %72.5, vadesiz %27.5 vadeli ikisi bu oran 1993 yılı itibariyle tam tersi bir durum almıştı.

Diğer yandan 1970 yılından bu yana banka kredileri artış hızlarında düzenli bir gelişme göstermediği saptanmıştır. Artış hızı nominal fiyatlarla %87.3 ile %13.4 arasında değişmiştir. Banka kredilerindeki en büyük sıçrama 1989-91 dönemlerinde gerçekleşmiştir. Bunun sebebidir uygulamaya konulan tüketici kredileridir. Kredilerin sektörel dağılımında da incelenen dönem boyunca değişmeler sapanmıştır. Dönemin başlangıcında toplam banka kredileri içinde en büyük payı sanayi sektörü alırken incelenen dönem sonu itibariyle bir pay iç ticaretin finansmanına yönelen kredilerindir.

Sektörel dağılımdaki bir yapı değişikliği bir yandan sanayi yatırımlarının azalmasına işaret ederken bir yandan da sanayi sektörünün pahalı bir kaynak haline gelen banka kredilerinden öz kaynaklara yöneldiğini işaret etmektedir.

KAYNAKLAR

- ABAÇ Selçuk : Para Teorisinde Faiz Oranları ve Türkiye'deki Uygulama, İstanbul, 1980.
- ADA Zeynep : Faiz Politikası ve Türk Bankacılık Sistemi Üzerindeki Etkileri, (Uzmanlık Tezi), DPT: 2281-İPGM: 429, Ocak 1992.
- AKALIN Selçuk Uğur : "Faiz Politikası ve Kredi Mevduat Yapısı", EKONOMİDE PARA KREDİ, S. 11, (Aralık, 1986).
- ALKİN Erdoğan : "Faizler Yine Gündemde", BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR DERGİSİ, S. 1, (Ocak, 1983).
- ARAS Engin : "Faiz ve Karşılık Rejimine İlişkin Son Düzenlemeler", MALİYE DERGİSİ, S. 62, 1983.
- AYSAN F. Mustafa : "Faiz Curcunası Özel Bankacılığın Geleceğini Tehdit Ediyor", BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR DERGİSİ, S. 2 (Şubat, 1981).

- BRICK R. John
ve Diğerleri : **Financial Markets, Instruments and Concepts**, Reston Publishing Company, Inc., Virginia, 1986.
- BÜYÜKDENİZ Adnan : **Türkiye’de Faiz Politikaları**, İstanbul, 1991.
- BÜYÜKERŞEN Yılmaz -
ÖZER Mustafa : **İktisada Giriş**, T.C. Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayınları, No:- 435.
- CANSEN Ege : “Banker Komedyası”, **BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR DERGİSİ**, S. 4 (Nisan, 1982).
- CLAUER W. Robert
ve Diğerleri : **Microeconomics**, Horburt Brace Javanovich, Orlando, Florida, 1988.
- ÇETİNEL Sedef : **Türkiye’de Faiz Politikaları Uygulamaları ve Etkileri**, Ankara, Eylül 1992.
- DEMİRKAN Uçar : “Banker Olayı”, **MALİYE DERGİSİ**, S. 60 (Kasım-Aralık, 1982).
- DEMİRKAN Uçar : “Yatırım ve Enflasyon”, **MALİYE DERGİSİ**, S. 66, (Kasım-Aralık, 1983).
- DİRİMTEKİN Halil : **Makro İktisat**, Eskişehir, 1976.

- DURAKBAŞI Necdet : "Bankalarımızda Faiz ve Kredi Uygulamaları", BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR DERGİSİ, S. 2, (Şubat, 1982).
- DURAKBAŞI Necdet ve Diğerleri : "4 Şubat Kararlarının Türk Bankacılığına Olabilecek Etkileri ve Bankacılık Kesimindeki Bazı Sorunlar", BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR DERGİSİ, S. 3 (Mart, 1988).
- EKEN Hasan Mehmet : "Enflasyonun Bankacılık Üzerine Etkilerinin Risk ve Karlılık Açısından Değerlendirilmesi", Türkiye Bankalar Birliği Yayın No: 187, Ankara, 1994.
- ERTUĞRUL Ahmet : "Enflasyonist Bekleyişler, Faiz Oranları ve Serbest Faiz Uygulaması", MALİYE DERGİSİ, S. 50 (Mart-Nisan, 1981).
- ERTUNA Özer İ. : "Türkiye'de Faiz Politikası", FİNANSAL YÖNETİM VE YATIRIM PLANLAMASI, S. 1 (Mart, 1979).
- EYÜPGİLLER Servet : Türkiye'de Kredi Dağılımı ve Faiz Sorunu, Ankara, 1973.
- GÜLERMAN Adnan : "Mevduat ve Tahvil Faizleri", TÜRKİYE İKTİSAT GAZETESİ, S. 1405, 7 Ağustos 1980.
- GÜRAN Sevgi : "Enflasyon ve Faiz Oranları", EKONOMİDE PARA KREDİ, S. 3 (Mart, 1981).

- HIÇ Mükerrerem : **Para Teorisi**, İstanbul, 1969.
- HORNE Van C. James : **Financial Market Rates and Flows**,
Prentice Hall, Inc., New Jersey, 1990.
- İNCEKARA Ahmet : "Genel Ekonomik Gidiş ve Faiz Oranları", **PARA
VE SERMAYE PİYASASI DERGİSİ**, S. 125
(Temmuz, 1989).
- İYİBOZKURT Erol : "Son Ekonomik Kararların Derlemesi", **BURSA
EKONOMİ**, S. 42 (Mart, 1988).
- KAFAOĞLU Başer Adnan : **Bankacılık Kesiminin Türkiye
Ekonomisine Etkisi, (Seminer ve Panel 2
Temmuz 1983)**, İstanbul Ticaret Odası Ya. No.
1984-16, 1984.
- KANDİLLER Rıza : "İstikrar Politikası ve Faiz Sorunu", **İSO DERGİSİ**,
S. 190 (Aralık, 1981).
- KÖLEMEZLİ Mustafa : **Banka Kredileri**, B. 2, İzmir, 1983.
- KURDAŞ Kemal
ve Diğerleri : "Banker Kastelli Olayı ve Ötesi", **BANKA VE
EKONOMİK YORMLAR DERGİSİ**, S. 7 (Temmuz,
1982).
- MÜFTÜOĞLU Muharrem : **Banka ve Muhasebesi**, A.Ü. Ya. No. 326,
A.M.Y.O. Ya. No. 1, Eskişehir, 1989.

- ORHON Talat -
BAYKAL Besim : "Söyleşi", BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR
DERGİSİ, S. 2, 1981.
- ÖCAL Tezer : **Para Teorisi (Doktriner Gelişim, Teori,
Analiz)**, B. 2, Ankara, 1978.
- ÖCAL Tezer-
ÇOLAK Faruk Ö : **Para Banka**, Ankara, 1988.
- ÖZGÜL Vedat : **Bankacılık (Ders Notları)**, E.İ.T.İ.A., 1971-
1972.
- PALAMUT E. Mehmet : "Faiz Oranları Düşürülebilir mi?" İ.S.O. DERGİSİ,
S. 200 (Ekim, 1982).
- PARASIZ İlker : **Para, Banka ve Finansal Piyasalar**, B. 3,
Bursa 1985.
- PEKİN Tefik : **Ekonomiye Giriş**, İzmir, 1987.
- PIRİMOĞLU Baki A. : **Para Teorisi**, Eskişehir, 1990.
- TEKBAŞ Şükrü : "Sermaye Piyasası", BANKA VE EKONOMİK
YORUMLAR DERGİSİ, S. 3 (Mart, 1988).
- TOPRAK Mutlu : "Temmuz Bankacılığının Rakamsal ve Uygulama
Açısından Değerlendirilmesi", YENİ İŞ DÜNYASI,
S. 69 (Temmuz, 1985).

- ÜLKEN Yüksel : "Türkiye Ekonomisi 1980-1985", İ.S.O. DERGİSİ, S. 236 (Ekim, 1985).
- YÜZGÜN Arslan : "4 Haziran Kararlarının Beklenir Bazı Sonuçları", BAŞAK DERGİSİ, Ankara, 1980.
- YÜZGÜN Arslan : **Cumhuriyet Dönemi Türk Banka Sistemi (1923-1981)**, İstanbul, 1982.
- _____ : T.C. Merkez Bankası Üç Aylık Bültenleri
- _____ : T.C. Merkez Bankası Yıllık Faaliyet Raporları (Muhtelif Sayıları)
- _____ : Resmi Gazete Muhtelif Sayıları.